

BUDAPESTI
NÉPSZÍNHÁZ SZÍNFAL-TITKAI
VAGY

A BUDAPESTI NÉPSZÍNHÁZ MAI VISZONYAI- S ÁLLAPOTÁNAK LEÍRÁSA, FÖLEMLÍTÉSÉVEL ÚGY A NÉPSZÍNHÁZ, MINT ÁTALÁN A MAGYAR SZÍNÜGY ÚJJA SZERVEZÉSI MÓDOZATÁNAK.

PUKS FERENCZ

Ára 1 frt. o. é.

BUDAPEST, 1882.

A SZERZŐ SAJÁTJA .

(Klauzál-utca 3. sz.)

E művecske célja: tények által kimutatni azon állapotot s viszonyokat, melyek közt ma van a népszínház, s ezek tekintetbe vételével úgy a népszínház, mint általában az összes magyar színügy helyes átalakításának módozatára utalni. Szolgáljon egyszersmind e művecske útbaigazításul a belügyminiszter ö Nagy méltóságának, a tanügyminiszter ö Nagy méltóságának, úgyszintén a t. népszínházi bizottságnak és minden vidéki színház-bizottságnak, az országos színész-egyesület tagjainak, a szíinigazgatóknak, színészeknek, zene-igazgatóknak, zene-tanítóknak és karmestereknek, valamint az összes műveit közönségnek a zene és színügy helyes szervezése körüli fáradozásaikban.

Budapest en, 1882. augusztus hó 15-én.

A szerző.

Az 1881. évi május elseje kellemes tavaszi nap vala. Én a szép időt néhány jó barát körében a zöldben élvezém. Elannyira, hogy hazajövet be kelle magamnak vallanom, hogy a kirándulás sikerült, s jól telt el a nap . . . Hanem e napot mégis az est koronázta meg; ugyanis haza érve, asztalomon T. barátomnak levelét találtam, kit már hónapok óta nem láttam, s melyben arról értesít, hogy hozzám jó vacsorára, hogy ittléte utolsó estjét velem töltsse, minthogy másnap rég tervezett külföldi útjára vala indulandó. Örömöm e látogatás fölött annál is nagyobb volt, mert barátaim között T. volt, ki rám a legmélyebb benyomást gyakorlá; azonkívül Budapesten lakó barátim közt ő vala a legrégebb. Az ő széles körű tudománya s az emberi törekvések minden ágában tett tapasztalatai, éles látása, mindig megokolt helyes Ítélete, átgondolt eljárás módja, folyton kifogástalan viselete s magatartása a legkülönfélébb, gyakran fölötte kényes helyzetekben, szerénysége és önzetlensége, melyek a mai társadalmi viszonyok s helyzetekben, gyakran alig óvhatók meg, sőt alig érvényesíthetők, valamint szolgálatkészsége a megszorultak és elhagyottak iránt, bármely társadalmi osztályhoz tartoztak légyen, hogy rajtuk szóval s tettel segítsen, mind e fényes erényei, melyeket benne teljes 15 évi ismeretsé-
günk s barátságunk óta észleltem s csodáltam, őt a legnagyobb emberré tevék szememben, kit csak valaha ismerék. Ezen mai önkényes jelentkezése által annál is inkább megtisztelve érzém magamat, mivel tudtam, hogy e tekintetben is mily tartózkodó szokott lenni; úgy hogy e tettét korántsem magyarázhatám szeszélyből származódnak, sőt inkább annak jeléül, hogy ő is méltat engem szeretete, bizalma s barátságára.

Ennélfogva fölötte boldog valék. Jöttét türelmetlenül várom. Kilenczkor szokott pontosságával az órá-
ütésre belépett. Asztalhoz ültünk, s csevegtünk egyről-
másról, kivált 15 évi barátságunk élményeiről, valamint

küszöbön álló utazásáról, melynek folytán soká, soká nem látandjuk egymást. Esteli után a többek közt az én állásom és jövőm is szóba jött. Barátom, ki ismerte az előtti törekvéseimet a zeneügy szervezése irányában, valamint ugyanerre vonatkozólag már 7 év előtt sajtóilag közrebocsátott fölhívásomat, nem fejezhette ki eléggé rosszalását a fölött, hogy amaz előirányzás keresztülvitelét a népszínházi karmesterség kedvéért oly soká halogatom, s azon jó lelkű tanácsot adá, hogy mondjak le ezen állásról, s erőmet és időmet, ismereteimet s képességeimet úgy saját mint a közügy érdekében is, jobb valamire fordítsam. Azon észrevételeimre, hogy mint színházi karmester is a zeneügy helyes átalakításán dolgozom, azt felelé, hogy az csak látszat, mert a népszínház mai szervezetével mint anyagi biztosíték nélküli magánintézmény, erkölcsi alap hiányával s Rákosi elveinek szellemében vezetve, sohasem fejlődhetik oly intézménynyé, mely képes lenne föladatát megoldani, nem is említve a magyar zene- és színügynek általa törtéendő emelését, sőt ellenkezőleg, ezek helyes átalakítását megakadályozza.

Ambár én e szavak értelmét nem fogtam fel egészen, mégsem bátorkodtam ellenvetést tenni, hanem egyszerűen azt jegyzém meg, hogy én ügyszeretből lettem népszínházi karnagy s már közel 6 évet tölték e minőségben a közönség és kritika általános megelégedésére, s az ügy iránti szeretetem, ez idő alatti nem csekély csalódásimnak s kellemetlen tapasztalatimnak ellenére is még ma is oly nagy s azért állásomon meg is szeretnék maradni; utána vetém, hogy hisz Rákosi utódával, Evva úrral szerződést kötöttem 3 évre s ennek következtében kötelezve is vagyok a maradásra. Egyúttal azon reményemnek adtam kifejezést, hogy az igazgatóság változtatával Rákosi elvei is elfognak tűnni, s így majd ez intézmény idővel át lesz alakítható.

Barátom fejét rázta s így szólt: Evva célja ugyanaz, mi a Rákosié volt, gyorsan meggazdagodni s aztán odább állani, nem törődve azzal, mi lesz az intézménnyel és tagjaival. Azonkívül Evva úr, mint Rákosi sógora s a népszínház eddigi titkára, alapító társa a mostani szervezetnek s a szentesített igazgatásnak, már csak azért sem fogja megengedni a változtatásokat, mert elődje ezen alapon ért célzt s lett 6 év alatt gazdag emberré.

A továbbiakban erős bírálat alá veté barátom az intézmény jelen szervezetét, alkotmányát s igazgatását.

A szervezetről azt monda, hogy az csupán a tagok kihasználására van fektetve, mert abban sem a meglevő erők kímélése- s továbbképzéséről, sem újak neveléséről a régiak pótlására, sem a munkára képtelenné váltaokról nincs gondoskodva.

Az alkotmányra azt jegyzé meg, hogy mivel abban még csak a működők hatásköre sincs körülírva, nem említve a tagtársak kölcsönös jogviszonyait, azért nem nyújthat oltalmat a jog- és igazságnak, s így a mindent demoralizáló önkénynek tág teret nyit.

Rákosi igazgatását meglehetősen ügyes ide-oda balanczírozásnak nevezte, ámde elégséges szakismeret s az igazság, jog és méltányosság iránti érzék nélkülinek, tehát erkölcsi alap nélkül szükölködőnek, mint mely kizárólag a kitűzött célt: a gyors meggazdagodást tartja szem előtt.

Végül eme bírálat után kitérte nézetét ezen intézmény lényege- s feladatáról, s ugyanannak szervezete-, alkotmánya- s igazgatásáról; fejtegetése a legapróbb részletekig kiterjeszkedett. — Oly szép képet vázolt, egy oly életrevaló intézmény eszményképét, mely rendeltetését minden gondolható viszonyok között minden irányban képes betölteni, s orgánumainak t. i. tagjainak minden biztosítékot megad arra nézve, hogy jól rendezett működés közt boldogul élhessenek, úgy a művészet mint a társadalom javára, hogy lelkesedve kiálték föl: „Barátom! ez eszményért akarok én küzdeni, s addig nem nyugszom s meg nem szűnök, míg az intézmény az általad vázolt szervezetet s alkotmányt meg nem kapja, s az általad fejtegetett szellemben nem igazgattatik.

E szavaimra soká komolyan nézett rám — aztán következőleg folytatá:

Tapasztalatlan ember! hát a szerencsétlenségbe akarsz rohanni? Még nem ismerted ki jobban azon embereket, kikkel naponként érintkezel? . . . Megtiltom neked, hogy ezen irányban csak egy lépést is tégy mindaddig, vagy csak egy szót is szólj róla, míg a népszínház tagja vagy.

Almélkodva kérdém, hogy miért? Ő a következőket monda:

Rákosi úrnak pénzsomján kívül más hibája is van; ő minden áron nagynak s tekintélyesnek akar látszani, még mások kárára s rovására is. Ha tehát ez eszmék bármelyikét csak meg mered is pendíteni, téged nevetségessé fog tenni, vagy a mi még rosszabb, mások által

tétet nevétségessé. Azért, ha állásodon megakarsz maradni, azt tanácslom, hogy minden ujitási eszmét verj ki a fejedből, s azon eseteket kivéve, melyekben állásodnál fogva kénytelen nem vagy vele, hogy segédkezet nyújts Rákosi minden áron való pénzhajhászatának és nagyzásának s fontoskodásának, engedj mindent a maga útján menni, még ha meggyőződésed ellen történik is, különben el vagy veszve. Mert oly viszonyok s helyzetek között, milyenek a népszínházéi, hol a tagtársak kölcsönös jogviszonyai nincsenek rendezve, s hol amellett némely tagot a szükség késztet arra, hogy egy kis előny kedvéért az igazgatónak valamelyes szolgálatot tegyen, ott csakhamar akadnak kifogásolók és vádaskodók, egy a direktor szemében nem kedves tag ellen, s ez által az igazgató oly helyzetbe jő, hogy a nemszeretem tagot állása-, tekintélye- s becsületétől megfoszthatja, s ez eljárásának még a törvényesség színezetét is megadhatja, sőt szüksége sincs a vádra, a szerződés és szabályzat értelmében ő az egyedüli korlátlan hatalom az intézetnél, — s ad és vesz állást és tekintélyt tetszése szerint. Azért, barátom, mint népszínházi tag csak semmi ujitási eszmék, hanem vak engedelmesség, különben elveszted állásodat, tekintélyedet s becsületedet.

E szavak után barátom búcsút vett, s azóta nem láttam őt.

Fejtegetései mélyen meghatottak, annál is inkább, mert be kelle ismernem, hogy a valón alapulnak. Szemeim fönyíltak s egy villanásra világossá lett előttem Rákosi magatartása, 5 % évi tevés-vevése. Barátságos viszonya előbb, majd utóbbi szakítása Molnárral; magatartása minden, nem az ő pajtáskodásához tartozó színműköltők iránt; rideg bánásmódja Lukácsy mint rendező irányában; benső barátsága Nagy Vinczével; eljárása s gyakori helytelen viselete két karmestere, Puks és Erkel Elekkel szemben; bánásmódja Blaha asszonnyal; viszonya a népszínház oly tagjaival, kik magukat fölhasználtatták eszközül oly személyek nyugtalanítására s üldözésére, kik őt gyakori helytelen eljárásaiban feszélyezték, akár hogy aztán elámítsa ezeket, vagy hogy azáltal együttműködésre készítse, akár hogy megszabaduljon tőlük; valamint magatartása olyanok irányában, kik nem lettek esz-közévé, vagy épen olyféle üzelmeknél kifejezést adtak roszalásaiknak; és végre minden barátságossága s érzelgőssége, aprólékos kedveskedései, mindennemű őszinteségi, tiszteletadási s jóakaratoskodó szemfényvesztései,

hízelgő édeskés szavai személyem s mások irányában — mindez nyitott könyv lón előttem.

Mélyebben vizsgálva ez ember intézkedéseit, világossá lettek előttem még a következők:

1. Hogy a t. népszínházi bizottság azon bizalmával, melynélfogva az magának semmi jogot sem tartva fönn, teljesen ő rá bízta az intézet szervezését, — oly módon élt vissza, hogy elejtve az intézet magasabb művészi célját, az intézetet teljesen saját egyéni érdekének javára szervezte, felelősség terhe nélkül.

2. Hogy az intézeti szabályzatból a tagok jogviszonyait rendező s főleg a hatáskörüket körülíró cikkelyeket azért hagyá el, hogy nekik, ha az ő üzelmeiben nem fűjnának vele egy követ, kellemetlenségeket okozhasson s tőlök a törvényesség színe alatt szabadulhasson meg.

3. Hogy az uzsorásokat, kik a pénzzavarba került tagoknak hallatlan százalékra kölcsönöztek, azért biztosította*), nehogy a tagok valamiképp kitisztuljanak az adósságból, s ez által alkalma legyen őket időnkénti apró előlegezésekkel még függőbbekké s az üzelmeiben való közreműködésre még készségesebbekké tenni.

4. Hogy csak azon okból nézte el, miként üzetik a fajtalanság sans gene a ház minden zugában, mert ezáltal némely tagok, főleg ifjú hölgyek a színházhoz bilincseltek s az ebbeli szabadalom miatt részint ingyen, részint igen csekély díjért működtek a színháznál, sohsem panaszkodtak Csepreghinére a jelmezek drága volta miatt, s folyton magasztalák az igazgató nemes lelkületét, szabadelvűségét s végtelen jóságát, s őt a legeszesebb s legjobb ember gyanánt kürtölték. Az ilyenek arra is alkalmasak voltak, hogy az oly tagok, kik nem harsogtak bele a Rákosi segédei által urok s mesterök magasztalására minden alkalommal megzendített túlzó dicshymnuszokba, mint neveletlen, ügyetlen, ostoba, együgyü, kiállhatatlan, hitvány s haszontalan emberek legyenek kikiáltva, átalán hogy kellemetlenségeket s nyugtalanságokat okozzanak a Rákosi üzelmeit nem helyeslő tagoknak.

5. Hogy Evva, Nagy Vincze, Solymosi s Tihanyi urakat — ezen urok s mesterök szolgálatában minden rosra folyton kész fenegyerekeket, kik üzelmeikben támogatásul mindig vontak magokhoz kívántatólag többkevesebb férfi vagy női zsoldost (rendszerint az imént

* A népszínház főpénztára bizonyos összegig a tagokért kezességet szokott nyújtani az uzsorásoknak.

említett körből) s az egész intézetet oly módon demoralizálták, hogy az erkölcsi alappal bíró tagok kénytelenek voltak tűrni és hallgatni — nem ismereteik s képességeik miatt, s korántsem egyéb tisztességes érdemeik fejében, hanem egyedül s kizárólag a neki tett nem épen legtisztább szolgálatokért pártfogolta, s őket az intézet legérdemesebb s erkölcsi alapon álló tagjai fölé emelte, úgy fizetés mint tekintély dolgában is.

Evva igazgatóvá lett, Nagy V. rendezővé, Solymosi és Tihanyi, e két bohóc, elsőrangú színészekké s operette-énekesekké csempésztettek, a legtöbb havidíjt húzzák, mindig legtöbb előleggel bírnak, s őket Rákosi úr eltávoztása előtt a népszínház oszlopainak hirdeté, valószínűleg, hogy az ő és sógora szolgálatában való üzelmekhez annál nagyobb tekintéllyel ruháztassanak fel.

6. Hogy hűgát Csepreghinét azért tette meg a népszínház kizárólagos jelmezvarrójának, hogy így a nőtagok szerződéses havi illetményének nagy részét visszatartassa a családjához tartozók számára. Csepreghiné nagy árai ellen természetesen senki sem mer szót emelni; arról is van gondoskodva, hogy a tagoknak mindig új jelmezeket kelljen csináltatniok; a jelmezi adósságok a fizetésből vonatnak le; azonban sok tagnak fizetése elégtelen jelmezre is élelemre is, s ezek aztán kénytelenek Rákosi tanácsát követve mellékkereset után látni, vagy ha erre nézve nem elég csinosak vagy a tanácsot nem követik, koplalni vagy a színháztól megválni.

7. Hogy ő azon okból lépett vissza az igazgatástól s játszott a sógora kezére, hogy ez azon tagokat, kik az általa meghonosított s Evva úr alatt folytatandó üzelmekbe nem ártják magukat, valamint azokat is, kik az intézet megalapításának érdemében részt követelnek, elzavarja*); hogy aztán 3—6 év múltán, — mely alatt az ő igazgatásbeli ügyetlenségei feledésbe merülnek Eyvának kétségtelenül dűrvább ügyetlenségei mellett**) — ha aközben nem sikerülne az új operaház intendánsának vagy bérlőjének lennie,***) mint az intézet egyedüli megalapítója még kedvezőbb föltételek mellett vegye át az igazgatást s azt most már akadálytalanul zsákmányolhassa ki életfogytiglan. Sógorát és szalmabábját Evvát,

*) Rákosi ilyesmibe nem árthatja magát; neki minden eshetőségre nézve tisztakezünek kell maradnia s mocsoktalan színben szerepelnie.

**) Evva urban nincs meg a Rákosi ravaszága és simasága, s Rákosi urra nézve hízelgő lehet, hogy őt máris visszakívánják.

***) Övéi minduntalan híresztelik, hogy ő lesz az.

ha addig ügyetlensége miatt eléggé nem szedte volna meg magát, az esetben valószínűleg társul venné maga mellé.

Mindez világos lón előttem, s be kelle látnom, hogy ily viszonyok- s állapotokban, a Rákosi-Evva hatalomkor ily szervezete mellett gondolni sem lehet a népszínház átalakítására. Komolyan föltettem tehát magamban, hogy barátom tanácsát követendem, minden újtási eszmét kiverem fejemből s hagyok mindent menni a maga útján, hanem szerződéselem leteltével más állás után látok.

Ember tervez, Isten végez — tartja a régi közmondás — máskép fordult a dolog sora.

Mivel nem akartam tágítani egyetlen egy esetben, melyben Rákosi egy érdememet elakará tulajdonítani, — melyre pedig épen semmi súlyt sem fektettem volna, ha miatta Rákosi valóságos hajtóvadászatot nem rendez vala s ha ez ügyben való magatartása s eljárása annyira arcul nem üti az igazságot, jogot s méltányosságot, magamra vontam Rákosi-Evva gyűlöletét s üldözését. Ismeretes már, hogy hova vitt eme gyűlölet s üldözés.

Evva igazgató úr engem — 6½ évi a t. közönség és kritika által mindig elismert működéselem után, anélkül hogy magamnak a legcsekélyebb kötelemmulasztást vagy egyéb büntetendő hivatalbeli félrelépést engedtem volna, dacára hogy még 2½ évi szerződéses időm volt hátra, egészen váratlanul minden anyagi kártalanítás nélkül karmesteri állásomtól elmozdított s a népszínház kötelékéből elbocsátott.

Minthogy a föntemplített eset, mint különösen az elbocsáttatásomra vonatkozó más egyéb események is, s ezen eset egész lefolyása igen alkalmasak a népszínházi állapotok ecsetelésre s megerősítik az ezen intézmény szervezete, alkotmánya, s vezetéséről eddig mondottakat: legyen azért szabad mindezeket körülményesebben elbeszélnem.

Mindenekelőtt azonban ki kell itt jelentenem, hogy elbeszéléselem alábbi folyamában — különösen azok elbeszélésében, mik a népszínháznál történtek azon 6 év és 7½ hónap alatt, míg ez intézetnél karmester voltam, a Rákosi régimét (6 év) és Evváét (7 hó) összefűzöm, egyrészt mivel amaz események némelyet már Rákosi régiméje alatt Evvának mint sógorának s az intézet titkáranak segédletével kezdődtek, s Evvának eddigi kormánya alatt ugyanazon módon, s ugyanazon eszközök-

kel folytak s nyertek befejezést, mint Rákosi alatt; másrészt mert Rákosi azon hitelezése folytán (24,000 frt. leltár-, díszlet-, s könyvtárért), melyet sógorának Evva s társának nyújt vala, még mindig kénytelen részt venni az igazgatásban, s végül mivel Evva úr csak mint Rákosi bábja szerepel, és pedig úgy látszik, azon föl- adattal, hogy Rákosinak minden áron pénz és hírnév után való törekvését akadályozni látszó egyéneket — (Tamásit, Puksot, valószínűleg Blaha Luizát — utalok itt Rákosi- s csatlósainak e művésznő hírnevét s érdemeit aláásó üzelmeire az utóbbi időben, valamint az egész Evva-Rákosi had magatartására vele szemben) — elzavarja, hogy aztán Rákosival, az intézet egyedüli megalapítójával s egyedül lehetséges gáncstalan igazga- tójával egyetemben azt a Rákosi-Evva-család javára s kényére tán élethossziglan kizsákmányolhassák.

De visszatérek Rákosival történt összeütközésekre; s mivel e tekintetben Komáromi M. kisasszony fejlődési történetét kell felsorolnom, azért e helyt a tisztelt kisasszony engedelmét kérem ki; egyébiránt a dolog elmondásában rövid leszek, hogy annál hamarabb térhes- sek át előadásom fontosabb részére.

A tényállás a következő.

Hogy Komáromi M. kiképzetésének érdemét ma- gának tulajdoníthassa, Rákosi s övéi uton-utfélen azt hiesztelték, hogy ő a lánykát pusztá könyörületből szer- ződttette a népszínházhoz 13 éves korában, aztán segélyezte, s általam énekesnővé képezteté, s így Komáromi M. kisasszony kiképzetése s neveltetése az ő érdeme; s mivel én ezen igaztalan állításokat nem hagytam hely- ben, hanem mindenütt, hol csak fülembé ütközött, meg- czáfoltam, ennek folytán engem a népszínháznál általa meghonosított üldözésnek tett ki azon biztos reményben, hogy én ily módon lépre megyek s magamat kompro- mittálom, s akkor ő, mint tekintélyem s becsületem — vagy tán állásom megmentője gyanánt is fogna föltűnni, s én ezért hálából érdememet rá fogom ruházni, s mint már egyszer kompromittált egyén, minden egyéb üzel- meinél is kénytelen leszek segédkezet nyújtani.

Hosszú lenne elmondani mind az útját s módját ezen üldözéseknek.

Hogy nyugtalanságot okozzanak, semmi eszköz sem volt előttük rász. E tekintetben a 13—16 éves lányka tapasztalatlanságát s hiszékenységét sem átal- lot-

ták fölhasználni; előtte az erkölcsiséget és a művészeti képzést illetőleg rász, a tölem hallott nézetek- s tanítványokkal ellenkező elveket hintettek el, s ily módon nemcsak a zene- s énekbeli kiképzését nehezítették meg, de még a nevelésére is károsan hatottak.

Szerencséjére nem hagytam magam félrevezettetni,, s a tanítást minden akadály s kellemetlenség daczára is tovább folytattam kevés megszakítással egész a múlt őszig, tehát 3½ éven át, s így azok bebizonyítására, mit e tekintetben Rákosi úrról mondék Komáromi M. kisasszony kiképzését illetőleg, a következőket hozhatom fel.

Rákosi úr a kis tizenhárom éves Mariskát 1878-iki husvét táján, és pedig nem szánalamból, mint dicsekszik, hanem pusztá spekulációból szerződtette a „Habocska“ gyermekszerepre a „Szép Meluzinában“, s néhány hó múlva, miután a „Szép Meluzina“ le lett játszva, — habár én, ki őt nevelőanyja kérelmére kezdettől fogva tanítám, hangjának fejlődési képességéről a legjobb bizonyítványt adtam, — ismét el akará bocsátani. Hogy megmentsem, gyorsan betanítottam a „Kis herczeg“ operettnék herczegnő szerepére, mely már egy más énekesnőnek vala szánva, s e módon, azonban mégis sok ügyyel-bajjal, sikerült őt a Népszínháznál megtartanom, hol aztán én őt, — Rákosi bármelyes hozzájárulta nélkül, — sőt inkább a Rákosi-féle elvek s tanok ellenére (Rákosi nézete akkoriban az volt, hogy ha valaki énekesnő akar lenni, nem kell tanulnia, hanem ledéren s könnyelműen élnie, hogy népszerű legyen) kiképeztem; sőt mi több: mivel illetteke igen csekély volt, hogy éljen is meg a costume-re is jusson, azon időben az ő tudta nélkül segélyeztem nevelő anyját néhány száz forint erejéig. A kis Mariska hangja nemsokára kifejlődött, s Rákosi irigysége föltámadt az érdem után. Ugyanazon időben egy könnyelmű színész hálózta körül a kis 14 éves Mariskát, ki fölött kezdettől fogva én örököttem a színházban beteges nevelőanyja kérelmére. Ez nekem aggodalmat okozott, s hozzá még Rákosi a helyett, hogy ezen ember üzelmeit megakadályozná, engem neveltségessé akart tenni, valószínűleg azon hitben, hogy én e miatt a kicsiről leveszem kezemet, s aztán a kiképzés érdeme ő rá fog átszállani. Én azonban semmi által sem zavartattam magamat, ügyeitemre bízott gyámoltom erkölcsi fejlődése s alapos kiképzése lelkiismeretbeli dolog volt rám nézve; s azért ez

időtől fogva lakásán tanítottam. De ekkor ismét új zavarok merültek fel. A fizetése még mindig igen csekély volt, — a costümök s ruhák mind több pénzt kívántak. Az én kevés pénzkészletem elfogyott, s én Rákosihoz fordultam, bevallám neki, mennyit költöttem rá pénzben, idő- s fáradságbeli áldozatomon kívül, s kértem őt, hogy mivel nem nekem, hanem neki van belőle haszna, ha a kisasszony hangja minden reményen fölül oly gyorsan fejlődik, javítsa meg fizetését, vagy legalább adjon neki nagyobb előleget, mert nem vagyok már képes nevelőanyját segílyezni. Ő ezt röviden s nyersen megtagadta. Most tehát nem volt mit tennem egyebet, mint hogy pénzt vegyek föl, hogy a megkezdettet tovább folytassam.

Ily körülmények közt viseltem gondját a kis Mariskának majdnem két éven át. Ekkor meghalt nevelőanyja.

Kevéssel előbb, az öreg Komárominé és testvére betegsége alatt, kik csaknem egyidőben haltak el, ismét elkezdődött a föntemplített ember üzelve; s mivel attól tartottam, hogy a népszínházi viszonyok s állapotok között nem vállalhatok felelősséget egy ily fiatal lány erkölcsi fejlődéséről, elhatároztam, hogy magát Rákosi urat teszem felelőssé. Azért kevéssel halála előtt rábeszéltem a kisasszony nevelő anyját, hogy magát Rákosi urat kérje fel végrendeletileg gyámjául, mi meg is történt egészen törvényes úton, Ökrös Bálint úr kir. jegyző által.

A gyámság átvétele után azonnal megjelent egy czikk a Pesti Hírlapban, akkoriban Rákosi hivatalos lapjában, mely a kisasszony kiképeztetésének érdemét neki tulajdonítja*); a fön említett könnyelmű ember is, midőn szemrehányást tettem neki azon nyugtalanságok s aggodalmak miatt, melyeket üzelvei által okozott nekem a kisasszony nevelőanyjának betegsége alatt, gúnyosan jegyzé meg: „A kisasszonyhoz önnek semmi köze sincs s nem is volt; Komáromi M. fejlődése s kiképeztetése egyedül Rákosi érdeme, azért önnek vele szemben nem volt semmi joga s nem is lesz.“ Ilyfélüket más Rákosi-csatlósoktól is kelle hallanom, s végre magától Rákositól is, sőt maga Komáromi kisasszony is hasonló módon nyilatkozott. Ez engem akkoriban egy

*) Ama czikk kéziratát a kibocsátás előtti napon a népszínház titkári irodájában láttam Evva úrnál.

kissé bár boszantott, főleg mivel akkor már a kisasszony a legnehezebben túl volt, s a közönség tetszését már kinyerte Boccaccio, Titilla, Székely Katalin, Marjolaine stb. darabokban, s már két nagy operaszerepet is tudott: Mignonnt s a Fekete dominót, — mindazáltal még most sem jöttem ki sodromból; elnyeltem boszuságomat, s hogy a megkezdettet folytassam, ismét bele fogtam a tanításba, s újólág i $\frac{1}{2}$ évig, tehát összesen $3\frac{1}{2}$ évig tanítottam őt.

Rákosinak az érdem utáni haj tó vadászata ezen 1 y₂ éven át tovább folyt, valamint segédei- s csatlósainak üzelmői is, s e miatt köztem s Rákosi, valamint köztem s Komáromi M. kisasszony között, ki azon érdemet szintén Rákosinak akarta tulajdoníttatni, egy pár kellemtelen jelenet merült föl, s végre köztem s Rákosi közt teljes szakadásra vezetett; és Komáromi M. k. a valószínűleg ez okból hagyta el a múlt ősszel a nálam való tanulást a nélkül, hogy köszönetét mondott volna, s hogy a nagy idő- s fáradságbeli áldozatimért járó díjazást rendbe tette volna. Nehány hó után K. kisasszonyhoz írt levelemre, melyben a díjazást illetőleg felszólítám, azt írta Rákosi úr, hogy ez ügyben forduljak hozzá. Minthogy azonban a felsorolt körülmények miatt Rákosi úrral nem akartam személyesen érintkezni, megbíztam személyes és jogi barátomat, Á. ügyvéd urat, hogy intézze el az ügyet barátságos úton. Azonban azon körülmény, hogy egy idegent avattam ezen ügybe, Rákosi-Evva úrékat egészen kihozta sodrukából, s ezen idő óta Evva igazgató minden követ megmozdított, hogy tőlem színleg törvényes úton megszabadulhasson.

Hosszúra nyúlnék mindazon boszantások elsorolása, miket Evva úr célja elérésére okozott és segédei által okoztatott, azért csak a legutóbbi események elsorolására szorítkozom.

Előbb azonban Rákosi csatlósainak azon híresztelését, mintha én Komáromi k. a. irányában tisztátalan szándokot tanúsítottam volna, mint rágalmat visszautasítom, egyszersmind fölhatalmazom Rákosi urat azon leveleim közzétételére, melyekben állítása szerint magamat kompromittáltam volna.

Minthogy Rákosi úr azonkívül — az ügyvédem által vele folytatott s elbocsáttatásom óta félbe szakadt tárgyalásokból következőt — engem tanítási díjamtól is meg akar fosztani, s e tekintetben ép úgy kijátszhatónak vél, mint ahogy kijátszotta annak idején Dr. Morelli

urat, azért, ezt elkerülendő, kénytelen vagyok elmondani ezen esetet is, s így előbb még egy példáját sorolni föl a Rákosi-féle magatartás- és eljárásnak az igazság-, jog- s méltányosságot illetőleg. Az eset ez volt:

Komáromi k. a. énekszerve az 1880-iki ősszel meghülés és rá 2 heti helytelen gyógyítás következtében veszélyben forgott. Szerencsére Dr. Morelli még idejében — a gyulladás 2-ik vagy 3-ik hetében — vette át a gyógyítást s helyre is állította azt néhány hónap alatt teljesen.

Most tehát, hogy az orvos érdemét kérdésessé tegye, Rákosi a kisasszonyt a gyógyítás Végén Vácra küldötte testvéréhez, az ottani fogházorvoshoz Dr. Rákosi B.-hoz, s az egész világ előtt nyilvánvalóvá iparkodott tenni, hogy épen semmi veszély sem forgott föl (mondván, hogy azt Rákosi Béla állítja), s hogy Dr. Morelli csak azért huzta-vonta oly sokáig a gyógyítást, mert szerelmes volt a kisasszonyba. Azonkívül Rákosi még panaszkodott is a temérdek anyagi kár miatt, melyet azáltal szenvedett, hogy a kisasszonynak oly sokáig nem volt szabad föllépnie .... A kisasszony panaszkodott a hosszas szükségtelen gyógyítás s a rá emiatt háramúlt kellemetlenségek miatt, s Dr. Morelli ily módon az ő alaposága-, lelkiismeretessége-, s három és fél havi gyógyításért köszönet helyett hálátlanságot nyert.

Rákosi és Komáromi k. a. részéről ezen eljárás felbőszített annál is inkább, mivel tudtam, mily veszélyben forgott az énekszerv, s az egész orvosi kezelést elejétől végig figyelemmel kísértem, valamint ismertem is Dr. Morelli gondolkodásmódját s érzületét a kisasszony irányában; de különösen azon okból bőszített föl, mivel Dr. Morelli — azon majdnem két évi gondnokoskodásom alatt, melyet akkori időben a segély- és támaszra nagyon is rászorult Komáromi-család fölött gyakoroltam, — úgy a kisasszonyt, mint folyton betegeskedő és súlyosan szenvedő nevelőanyját s ennek testvérét is a legönzetlenebb módon, díjra vagy más elismerésre való kilátás nélkül minden gondolható orvosi ápolásban részelteté, gyakran az orvosságokat s egyéb gyógyítási szereket is sajátjából födözé részökre.

Mint említém, Rákosi most engem is hasonlóképp akar kijátszani. Úgy hallom, hogy a kisasszony néhány hét óta más mesternél tanul, s Rákosi csakhamar plausibilissé

iparkodand tenni, hogy tőlem semmit, hanem mindent az új mestertől tanult, s így semmi követelésem sincs az érdemet és díjt illetőleg.

E csínyén kifőzött kópésága azonban aligha sikerülend a mondottak után. Remélem, hogy Blaha asszony, Szigethi Imréné (Humann asszony), Pálmai asszony, Hegyi k. a., Réthi k. a., Vidor úr és mások, kiknek alkalmuk volt meggyőződniek, hogy képes vagyok a sikert — t. i. a hang helyes használatát, műkellékes előadást és zeneértővé 1 evést — minden szorgalmas, hanggal s szini képességgel bíró tanulónak biztosítani, e pörben tanúskodni fognak mellettem.

Komáromi kisasszonynak pedig ezennel azon jó akaratú tanácsot adom, hogy magát továbbra ne terrorizáltassa s demoralizáltassa, s mielőbb szabaduljon a Rákosi-fajta befolyások alul, mert a Rákosi-féle elvek és tanitmányok kevés becsületet fognak neki szerezni.

Rákosi úr ne boszankodjék, hogy én mindezt oly keresetlenül mondom el, mert ő jó üzletet csinált Komáromi kisasszonnyal. A kisasszony 4% évig volt nála szerződötve, fokozatosan 50, 80, 100, 120 frt havi illetékkal; a kisasszony az utolsó két évben — mióta 1879-iki okt. 1-én Boccaccióban föllépett, egész 1881-iki okt. 15-ig — annyi szolgálatot tett, mint egy havi 300 frtos énekesnő, és így 4000 frt haszna volt rajta; és így Rákosi úr csak méltányosan járna el, ha ő most, midőn az ő s övéi üzelméi folytán egész váratlanul kenyér nélkül vagyok s a nyári hónapok alatt semmi keresetem sem akadt, ezen haszonnak részét, t. i. 1000 frtot, mint időm s fáradságom díját 3² évi alapos tanításomért a zene s énekekben, mint tandíjt nekem kifizetné. Bizonyára Komáromi kisasszony is hálás lenne azért irányában, ha őt ezen mostani legnagyobb gondjától megszabadítaná.

Hogyan? már is sarkastikus vagyok, pedig még csak egyetlen egy példáját hozám föl a Rákosi-féle magatartásnak az igazság, jog s méltányosság terén!? ... Mielőtt azonban e tekintetben tovább mennék, s Rákosi eljárását Molnár, Blaha Luiza s mások irányában ecsetelném, meg kell könnyítenem lelkiismeretemet a tehertől, mely azt nyomja.

Gyónni akarok. Mea culpa! Én vétkem, én nagy vétkem, én igen nagy vétkem!

A fönt említett esetben történt hajthatatlanságo-

mon kívül a Rákosi-Evva család ellen még a következőket vétettem:

1. Rákosi házassági tervei elől, mely által engem a családi politika részesévé akart tenni, mindig ügyesen kitértem.

2. A színháznál megfordult Rákosi-családtagoknak, kik pusztá nagyzás- és fontoskodásból mindenbe belekottyantak, megtiltottam, hogy hivatalos teendőimbe avatkozzanak.

3. Követeltem, hogy Komáromi kisasszony s köztem a jogviszony végleg rendbe hozassék.

4. Követeltem a népszínházi karmester hatáskörének pontos körülírását, valamint rendezését a jogviszonynak ez és a rendező s a magánénekesek között, nem különben az utóbbiak számára a mihez tartási szabályzatot a szereptanulás- és próbákra vonatkozólag.

5. Rosszalásomnak adtam kifejezést, midőn a karénekesnök szerződésébe azon pont vétetett föl, hogy az igazgatónak joga van az ő költségekre jelmezeket csináltatni.

6. Rákosi s övéinek eljárását s viseletét Blaha Luiza asszonnyal szemben, — melynél fogva ők Blaha asszony művészetét, most midőn tetőpontján van, hírneve utáni pusztá irigységből ócsárolni szemtelenkedtek, s ez által a művésznök e legszeretreméltóbbja életét s a művészetben talált gyönyörét megkeserítették — aljas rosszakaratnak bélyegzőm. Egyszersmind a legrútabb hálátlanság is ez Rákosi részéről, miután mindenki tudja, hogy Rákosi úr az ő csekély szakismerete miatt a népszínház megnyitása után (1875. okt.) néhány hétre megbukott volna, ha őt Blaha Luiza az intézet kötelékébe való belépése által meg nem menti vala.

7. Nem adhattam magam arra, hogy Pálmai asszonynak, kinek szerződése 3 évre szól, azért segítsek keserűséget okozni s a népszínháznál való maradását fájdalmassá tenni, mivel az igazgató — azon körülmény folytán, hogy Blaha asszony is újólág belépett a népszínház kötelékébe — meg akarná takarítani a neki fizetendő összeget. Arra sem adhattam fejemet, hogy Kassai művészetét Solymosi kedvéért, vagy Horváthét Tihanyi javára ócsároljam, vagy hogy épen Nagy Vinczét — kinek azon, bizonyára nem a művészet s az intézet javát czélzó s valószínűleg nem is mindig tiszta szolgálatokon kívül, melyeket Rákosi-Evva úréknak tett, még egyetlen egy érdeme sincs — érdemesült, értelmes

és ügyes rendező s a népszínház érdekeinek előmozdítója gyanánt segítsem kürtölni.

Elszámláltam tehát bűneimet. Számuk hét, mint a hét fő bűn. Absolve Domine!

Micsoda? Absolve Domine? ... Nincs föloldozás! Pereat! menjen pokolba, az ilyet merészlő gonosz! Hal-lom rivallni Rákosi csatlóisait.

Már hónapok óta hangzik a „pereat“ a népszínház minden hézagaiban. Minden zeg-zugból ez hangzik vala felém. Barátaim többször kérdeztek már, vajon nem fáradtam-e még ki a küzdelemben, s miért nem szánom rá magam ily viszonyok közt a lemondásra, mert a sok kivetett török valemelyikébe előbb-utóbb belelépek s elbukom, elleneim nagy örömére. De erre nem határozhatám el magamat. Ismereteim s képességem tudatában, bízva erőm- s ártatlanságomban (6½ évi működésem alatt semmiféle hanyagságot s a legcsekélyebb kötelemmulasztást sem engedtem magamnak), elhatározám a kitar-tást. Hanem, hogy mily eszközkhöz kelle végre nyúl-nom, hogy a sok háborgatás ellen védekezsem, kitetszik a következőkből.

Mintegy két hóval elbocsáttatásom előtt, midőn Solymosi jogtalan, alaptalan s hazug vádjai következté-ben már ismételve a színházi törvényszék elé idézttem, hogy végre megszabaduljak e nyugtalanításoktól, Evva igazgató úrhoz a következő levelet írtam:

„Solymosi engem ez évadban már kétszer illetékte-lenül vádolt, ez alkalommal pedig hamis vádat is emel ellenem, a mennyiben én a „Furcsa háború“ mindegyik előadása alkalmával az összes zenei részeket a frissen emlékemben levő végszóra elkezdtem. Világos tehát, hogy Solymosi szünteleni vádaskodásával csak tekinté-lyemet akarja aláásni, s engem nyugtalanítani, szíves-kedjék azért ez ember szemtelenkedéseinek s arcátlan-ságainak véget vetni. Más színházaknál még azon esetben sem merné egy tag karmesterét bevádolni, ha az csak-ugyan tudatlanságból, vigyázatlanságból vagy bármily más okból zavarólag hatna játékára, plane egy oly tag, mint Solymosi, ki számtalan más fogyatkozásai mellett még a zene a-b-c-jét sem ismeri, s kit a karmester min-den előadás alkalmával számtalan hibákért felírathatna, még pedig az összes zenekari tagok tanúskodása mellett, kik Solymosinak a zenei értelmet többnyire teljesen nél-külöző énekmodora által annál is inkább föl vannak háborodva, mert az ő énekét kísérve saját zenei phrasi-

saikat is kénytelenek eltorzítani, s mivel az ily modorban eltorzított zenerész a képzett zenésznek türhetetlen s a mellett a közönség ízlés-irányára is károsan hat.

Egyúttal kérem Solymosi úrral már egyszer megértetni, hogy én legalább egyelőre hozzáférhetetlen vagyok, nem szűkölködöm sem szakismeret, sem általános műveltség hiával, sem munkakedv-, sem munkaerőben, sem ügyszeretet, sem szorgalom nélkül, sem bármelyes férfi erényekben, melyek nála az elvetemült gonosznál mind hiányozni látszanak, s ha még egy harmadik leczkétetésre volna szüksége, azt is megfogja kapni, nem ugyan ily úton s módon, hanem nyilvánosan a sajtó útján. "

Ezen levél a színházi törvényszéknél Solymosi úr jelenlétében olvastott fel. Solymosi vádjával elutasított. 15 nap múlva, a legközelebbi színházi törvényszéknél újból be voltam panaszolva a fönti levél sértő szavai miatt. Mivel ekkor az igazgató mint Solymosi tanúja szerepelt, azért a színházi törvényszék elnökéhez írtam, és pedig következőleg:

T. Törvényszék!

Az ellenem emelt vádat illetőleg kérem a következők figyelembe vételét:

1. Solymosi maga kényszerített engem folytonos vádaskodásaival arra, hogy magamnak jelleméről s minden egyéb kvalifikációiról amaz ítéletet formáljam.

2. A mi pedig az inkriminált levelet illeti, mely a Solymosi jelleméről nyert ítéletemet tartalmazza, arra nézve azt bátorkodom megjegyezni, hogy az nem Solymosinak, hanem az igazgató úrnak íratott, s pedig semmi más czélból, mint informatóiképen, hogy engem ez ember nyugtalanításai ellen megvédjen, következésképp azon levél nem tekinthető személyes sértésnek.

Ha Solymosi azt akarja, hogy más véleményem legyen róla, tanúsítson előbb más magaviseletét, ne üzzön gonosz játékot az igazság-, jogosság- és méltányosságból, hanem helyezkedjék erkölcsi alapra s fordítsa erejét, idejét és képességeit az igaz, jó és szép fejlesztésére úgy önmagában mint másokban is.

Ki egyébiránt stb.

Hogy mi történt ezután, vajon Solymosinak elég volt-e e leczke vagy vádját nem vonta-e már előbb vissza, nem tudom. Annyi bizonyos, hogy daczára minden kigondolható törnek, mit számomra koholtak, s a

legkülönbözőbb kihívásoknak, engem a színházi törvény-
szék 6½ év alatt egyetlen egyszer sem ítelt el, sem
pénzbírságra, sem bocsánatkérésre.

Azért Evva igazgató végül a brutális erőszakhoz
folyamodott.

E bohózat utolsó felvonásáról, — mert valóban nem
egyéb ez bohózatnál, mert csak most, ecsetelésem vé-
gén látom be, mily esztelenül tevém, hogy oly emberek-
nek mint Rákosi és Evva (egyik rossz és ravasz, a másik
rossz és ostoba) áldoztam 6½ évemet, éltem legszebb
éveit, azon véleményben, hogy egy országos nemzeti
intézménynek dolgozom, — a következőket mondhatom.

„ Orpheus “ második előadásának alkalmával májushó
13-án Evva igazgató úr kérdőre vont, hogy mért volt
hamis az oboa a „légy-duett“-ben (3. felvonás). Én azt
felelém neki, hogy abban nem az oboa, hanem a fuvola
kíséri az éneket, és nem a kíséret, hanem az ének volt
hamis, és pedig Solymosi erőszakkal hajtott éneke követ-
keztében. Erre ő perelni kezdett velem, mondván, hogy
az énekesek panaszkodtak volna rám, hogy nem adok
nekik jelt stb. stb. Én azt felelém neki, hogy ne velem
pereljen, hanem az énekesekkel, mert én lelkiismerete-
sen megtettem kötelességemet mint mindig s a mint azt
ember megtenni képes. Erre ő fölförmedt, hogy én őt ne
leczkézzem, mert ő az úr, az igazgató, csupán ő paran-
csol itt, s ha nekem ez nem tetszik, elmehetek akár
holnap. Én felelém, hogy nem az ő kedvéért, hanem ügy-
szeretetből lettem népszínházi karmester, s ennél fogva
állásomon addig maradok meg, míg nekem, s nem míg
neki tetszik.

Ezen összeszólalkozás a 3. és 4. felvonás közben
történt az egész személyzet előtt.

Előadás után hazajövet még azon este ím ezt tet-
tem papírra:

T. Bizottság!

Azon körülmény, hogy a népszínházi karmesterek
hatásköre nincs körülírva, se jogviszonya nincs rendezve
a rendezőhöz s a magán-énekesekhez, továbbá a magán-
énekesek számára a szerep tanul ás- és próbákra nézve a
mihez tartási szabályok nincsenek meghatározva, már
sok összeütközésre s kellemetlenségre adott alkalmat.

Névszerint a karmestertől sokszor oly változtatáso-
kat követelnek a zenei gondolatokon, melyek a zenei
törvényekkel s a zeneköltő intencióival ellenkeznek, úgy

szintén zeneképzettség nélküli magánénekesek gyakran oly változtatásokat tesznek a tempóban s az előírt előadási árnyalatokban, melyek a mű értelmét kiforgatják; továbbá ha egy magán-énekes nem tanulja be szerepét a kellő időre, a karmesternek tesznek szemrehányást, valamint akkor is, ha a próbán vagy előadáskor hamisan énekel, vagy ha akár figyelmetlenségből, akár elégtelén zenei képzettség miatt bakot lő. Sőt azt is követelték a karmestertől, hogy a legnagyobb operettek egyikének főszerepére oly hölgyet tanítson be, ki soha sem tanult zenét, soha sem énekelt nyilvánosan és színpadon soha sem volt; továbbá, hogy a karmester már a rendezési próbán is részt vegyen, akár zongorával akár a zenekarral s több efféle, sőt már illetéktelen s rősz szándékú, sőt hamis vádak is emeltettek zenekari tagok, valamint maga a karmester ellen is.

Ez állapotoknak véget vetendő, már a múlt év október havában kidolgoztam az erre alkalmas pótló-cikelyeket a népszínházi törvény számára, s beterjesztettem az igazgatósághoz szentesítés végett; s habár az igazgató akkor meg is ígérte azok szentesítését, azok még máig sem léptek életbe; s mivel újabb időben gyakoribbak az összeütközések a karmester és magánénekesek s rendező között, s az igazgató ezeken nem csak nem igyekszik segíteni, hanem ilyenkor a legtöbb esetben, az igazság, jog és méltányosság ellenére a karmesterekkel szemben foglal állást, így őket tekintélyöktől megfosztja s lehetetlenné teszi nekik a felelősséget a személyzet zenei előadásáról, a mi idővel az intézet nagy kárát okozhatja, azért kérem a t. bizottságot e bajnak gyors orvoslására.

Ki egyébiránt, stb.

Másnap reggel ezen a t. népszínházi bizottsághoz intézett irattal Királyi P. úrhoz mentem, utóbb pedig Kléh J. úrhoz, a népszínházi végrehajtó bizottság elnökéhez. Együttal elbeszéltem nekik az utóbb történeteket, névleg az előbbi estén összeütközésemet az igazgatóval; továbbá egy korábbi összeütközésemet is Lukácsy rendezővel, mely alkalommal ez a próbán saját hibáját palástolandó, rám akarta azt hárítani, mit én természetesen nem engedtem, mire ő annyira kijött sodrából, hogy szokatlan felförmedésre vetemedett.*) Elbeszéltem

*) Föl akarom tenni, hogy Lukácsynak sem ezen, sem egy más előbbi megfeledezése nem származik rősz indulatból; mert különben

továbbá kartársam Erkel Elek két összeütközését Lukácsy és Solymosival, mely alkalommal kartársam mindkét esetben az egész zenekarral együtt otthagytta a próbát, s végül előbbeni összeütközéseimet is Solymosival. Föl- emlitém egyúttal, hogy én az igazgatóság szemében nem vagyok kedvelt egyéniség, hogy a népszínház törvénye engem nem óv meg a méltatlankodások ellenében, melyek folytán a népszínházát kénytelen leszek elhagyni, ha kérelmem kedvezőtlenül intéztetnék el.

Kléh úr erre azt jegyzé meg, hogy ámbár a bizottság nem tartá fõn magának a jogot arra, hogy az igazgató belügyeibe avatkozzék, de mivel előterjesztésem az intézetre nézve fontosnak látszik, azért õ maga akar e részben az igazgatóval értekezni, legyenek csak néhány napig türelemmel. Én ezen megnyugodtam s még ugyan azon estén, május 14-ikén, „Orpheuszt dirigáltam. A 3. felvonás előtt Pálmai asszonyhoz mentem, figyelemre kérve õt, mivel a 3. felvonás kettõse az előbbi estén nem sikerült. Ő panaszkodott Solymosi forcirozott énekére, mely által az Ő éneke is fõlebb hajtattott. Egyúttal közlém vele, hogy az igazgató az előbbi este engem hibásolt e miatt, azt mondván, hogy ön (Pálmai) panaszkodott volna, hogy nem adtam volna jelt. Ő röviden és nyíltan felelé: „Az igazgató hazudik, én semmit se szóltam neki.“ Solymosi tehát ismét hamis vádat emelt ellenem. A vád azonkívül ügyetlen is volt, mert a hamis éneklésnél a jelek nem használnak, ezek csak rhythmikai bekezdésekre valók, s azon alkalommal rhythmikai hibák nem fordultak elő.

Ezen eset engem lehangolt. Különösen azért is, mert épen semmi ok sem volt csak a legkisebb lármára is. Hamisan hébe-korba minden színháznál énekelnek, ez nem függ a karmestertõl, hanem az énekesek disposition jától; s a népszínháznál már gyakran sokkal hamisabban is énekeltek, mint ezen alkalommal, hol kivéve a „légy-duett“ egyetlen középtételét, mely körülbelöl $\frac{1}{4}$ hanggal énekeltetett fõlebb, minden igen összevágólag s jól sikerült.

Ez vala a 2-ik előadása ezen operettnek, s hogy jól volt betanítva, bizonyítja az előbbeni est első előadásáról megjelent fölõtte kedvezõ kritika.

azon percztõl fogva õt is a Rákosi-Evva csatlósaihoz kellene sorolnom s azt ítélnem felõle, hogy e két jelenetet az igazgatóság iránti kedveskedésbõl hívta elő, mely az utóbbi idõben minden követ megmozdít vala, hogy tõlem a törvényesség õrve alatt szabadulhasson.

Tehát ismét világossá lett előttem az igazgató rászándéka, s arról kezdtem gondolkozni, vajon mit tenne az igazgató akkor, ha egyszer az én vezetésem alatt az előadás csakugyan rosszul sikerülne, a mi bizony minden szakismeret és képesség, minden gondosság, fáradtság és figyelem mellett is bármely dirigenssel megeshetik.

E gondolatra elhatározám, hogy az esetre, ha a színházi bizottság engem nem óvhatna meg ezen üldözések ellen, azonnal beadom lemondásomat.

Ezen eltökélt szándékkal hajtám nyugalomra fejemet.

Másnap reggel Evva igazgatótól a következő levelet vettem:

„Tisztelt Puks úr!

Hogy véget vessek azon, naponkint ismétlődő s mindig az Ön személyéhez kötött izgatóság, az egész személyzetet demoralizáló jeleneteknek, melyek már régebb idő óta felindulásban tartják a színházi személyzetet, értesítem, hogy az Önnel kötött szerződés 1-ső és 4-ik pontja, úgyszintén a népszínház törvényének 46. §. értelmében Önt mai naptól fogva szerződéses kötelességeitől felmentem és a népszínház kötelékéből végleg elbocsátom.

Az említett pontok így szólnak:

Szerződés.

1. Puks Ferencz úr magát föltétlenül aláveti a színházi törvényeknek és szokásoknak s. t. b.

4. Elbocsátható Puks Ferencz úr arra az esetre is, ha időközben bármi oknál fogva szerződéses foglalkozására képtelenné válik.

A budapesti népszínház törvényei 46. §.:

Ki az igazgatóság cselekedeteit tendenciózusan bírálgatja, becsületét vagy hitelét a közönségben, vagy társai közt kisebbíti, ki pályatársait rágalmazza, s úgy a színház, pályatársai s az igazgató érdekeit veszélyezteti, 20—100 %-ig bűn tettetik, s az igazgató által rögtön el is bocsátható.

A mai dirigálástól ezennel felmentem, illetőleg azt már másra bízom.

Budapesten, 1882. május 15.

Tisztelettel
Evva Lajos,
a népszínház igazgatója.

E levél vétele után azonnal Kléh J. úrhoz mentem. Őt igen meglepte a levél tartalma, s valószínűleg azt gondolta, hogy Evva úr elhamarkodta a dolgot. Arra kért tehát engem, hogy semmit se tegyek, hanem néhány napig várjak nyugodtan, s aztán keressenem föl őt ismét. Ezek rám nézve keserves napok voltak. Minden oldalról csak azon szemtelen hazugságokat s becsméréseket hozták hírül, miket a Rákosi-Evváék csatlótsai hieszteltek művészetem, tekintélyem s becsületem ellen, s nekem hallgatnom kellett, sőt Solymosi elég szemtelen is volt Walter urnák „A fehér lóhoz“ címzett fogadójába jönni, hol néhány barátom s ismerősöm körében szoktam ebédelni, s ugyanazon asztalhoz ült, noha különben ő igen ritkán szokott odajárni, s már hónapok óta nem volt ott. E miatt én, midőn ezt már harmadszor tévé, sőt előtte való nap egyik asztaltársam előtt rágalmazott, fölkeltem e szavakkal: „Ezen emberrel nem ülök egy asztalnál“. Egyszersmind bocsánatot kértem s elhagytam az asztalt. Azon asztaltársaim, kik akkoriban e magaviseletemet hibásolták, az előadottak folytán mentsenek föl most utólag.

A meghatározott napon és órában ismét Kléh úrhoz mentem, ki minden kerülő nélkül egyenesen azt mondá, hogy ő Evva urnák tanácsolta, hogy velem egyenlítse ki a dolgot, mit ez azonban megtagadott, noha kifejté előtte, hogy az én távozásom az intézet kárára lehet, s továbbá ez ügy nyilvánossá tétele ő rá nézve is, t. i. az igazgatóra, kellemetlen következménnyel járna; e szerint az ő missiója véget ért. Azon válaszomra, hogy e szerint nincs más út számomra mint az egész eljárást nyilvánossá tenni s Evva úr viselétét a közönség ítéletére bízni, a szenvedett becsületbeli sérelmet s az anyagi kárt illetőleg pedig a törvényes úthoz folyamodnom, röviden így szólt:

„Ehez önnek joga van.“

Köszönetét mondék Kléh urnák szívességeért, ki nek tárgyilagossága s szófukarsága annál mélyebben hatott meg, minthogy a Népszínháznál töltött hosszú idő alatt érzékem csaknem elveszett ezen erények iránt, s távoztam.

Még ugyanazon nap kértem Evva urat szóval, hogy a részemre szerződésileg járó vinkulumot küldje meg, mely kérelmemre másnap a következő választ nyerém:

Budapest, 1882. május 19.

Tekintetes Puks Ferencz urnák.

Igen tisztelt Puks úr! Tegnap szöbeli megegyezésünk értelmében van szerencsém értesíteni, hogy sem a színházi törvények, sem az Önnel kötött szerződés engem a fennálló körülmények közt a vinkulum megfizetésére nem köteleznek. A vinkulum arra való, hogy a két szerződő fél minden ok nélkül felbonthatja annak lefizetése mellett a szerződést. Az Ön elbocsátása azonban oly okból történt, melynek kényszerítő hatalmát minden világi törvényszék is el fogja ismerni. Ennélfogva kijelentem, hogy a kikötött vinkulum kifizetésére hajlandó nem vagyok. Öszinte tisztelettel Evva Lajos a népszínház igazgatója.

Még ugyanaznap átadtam szerződésemet, Evva mindkét levelét, s meghatalmazásomat bepörlés végett Á. K. ügyvéd urnák. Ügyvédem számára informatíouul még a következőket tettem papírra.

A népszínház igazgatóját Evva Lajos urat ezennel arról vádolom, hogy ő engem, ki a Népszínház megnyitása óta, tehát 6 évig és 7¹/₂ hóig mint a népszínház karmestere úgy a kritika mint a közönség általános megelégedésére működtem, ez intézetnek e hosszú időn át egész szakismeretemet s képességemet s összes erőmet s időmet, éltem legszebb éveit szenteltem, s magamnak ezen intézet megalapítása, fejlesztése s emelése körül, különösen az ottani énekesek szüntelen iskolázása, valamint zeneszerzeményeim, az ügy iránti határtalan szeretetem, s gáncstalan szigorú erkölcsös magaviseletem, az igazság, jog és méltányosság védelmében tanúsított bátorságom által nem csekély érdemeket szereztem, tisztátalan okokból, rossz szándékúlag s törvénytelen módon ezen állásomtól megfosztott, a népszínház kötelékéből elbocsátott, s e tettét csupa valótlanosságokkal motiválta, s ilykép engem ezen intézet szervezése körüli érdemeimtől, továbbá tekintélyem-, állásom- s becsületemtől, sőt tán jövőmtől is megrobolt.

Elbocsátásomnak Evva igazgatótól fölsorolt okait a következőkkel czáfolom meg.

1. Ama jeleneteknek egyikét sem én idéztem elé, hanem azoknak mindig vagy Evva úr maga, vagy csatlósai voltak előidézői. Én azon jelenetek egyetlen egyikében sem valék támadó, hanem mindig a megtámadott,

kinek a sokkal nagyobb erő ellen kellett védenem magamat.

2. Ama jeleneteknél nem az én, hanem Evva úr s csatlósainak viselete volt demoralizáló; az én magatartásom inkább követésre méltó példája volt ama jelenetek alkalmával az igazság, jog s méltányosság melletti küzdelemnek.

3. Hogy én magamat mindig alávettem a színházi törvényeknek s szokásoknak, bizonyítja azon körülmény, hogy engem a színházi törvényszék működésem 6 éve 7¹/₂ hónapja alatt egyetlen egyszer sem ítelt el, sem pénzbírságra sem megkövetésre. Én egyedül s kizárólag az igazgató- s csatlósainak azon törvénytelen s önkényes cselekedetei ellen védtem magamat, melyekkel tekintélyemet el akarták rabolni s a színháznál való maradásomat lehetetlenné tenni.

4. Az Evva-féle igazgatás 7 hónapja alatt egyedül magam, minden kartanító vagy ismételtető (korrepetitor) segítségével nélkül a következőket tanítottam be s hoztam színre:

Operettek:

- a) A királykisasszony bábui (4 felv. uj).
- b) Favartné (majdnem egészen újra tanítva).
- c) A francziákMilánóban (majd egészen újratanítva).
- d) Furcsa háború, (uj)
- e) Boccaccio (a kar, főszerep, s 2 mellékszerep új.)
- f) Orpheus (új).

Különfélék:

Karácsonfa, Öreg béres, Körösi lány, Milimári. Összesen tehát 6 nagy operett s 4 más faj.

A hét hónap alatt 100-nál többször dirigáltam; s mindezt a kritika és közönség teljes megalégedésére, egész az utolsó perczig, elbocsáttatásom napjáig. (A legcsekélyebb kötelem-mulasztást, a legcsekélyebb hanyagságot, sőt a próbákról s előadásokról egy percznyi késedelmet sem engedtem meg magamnak. Működésem 6 éve s 7¹/₂ hónapja alatt csak egy napot mulasztottam betegség miatt. Budapestről távol e hosszú idő alatt csak két hétig voltam, egy hétig családi ügyekben, s egy hétig üdülésen. Magántanítást s más mellék keresetet nem fogadtam el, hogy minden időmet s erőmet az intézetnek szentelhessem. Altalam az igazgatóság mindig jutányos segédénékesnöket kapott. A szereposztásnál is mindig hasznára voltam az igazgatóságnak, (a „Furcsa Háború“ és „Orpheus“ is megbuktak volna az igazgató szereposztásával).

Minden szakértőnek el kell tehát ismernie, hogy ezen szolgálatok tetemesen meghaladják a mértéket. Más színházaknál a karmester két év alatt sem dolgozik annyit, mint én dolgoztam ½ év alatt a népszínháznál. Aki tehát azt meri mondani, hogy én e hét hónap alatt szerződéses kötelességemnek nem tettem eleget, vagy épen szerződéses foglalkozásaim teljesítésére képtelenné váltam volna, az, hogy tiltott kifejezéssel ne éljek, rágalmazó vagy bolond.

Végül az idézett 46 §. illetőleg a következőket jegyzem meg.

Én az igazgatóság cselekedeteit soha sem bírálgtam czélzatosan, hanem az igazgatónak helytelen, méltánytalan, jogtalan s törvénytelen, általán a művészet s különösen az intézet s orgánumai, sőt gyakran saját érdekeivel ellenkező cselekedeteitől vontam meg helyeslésemet; vagy a mennyiben ezek saját állásom, tekintélyem vagy becsületem ellen valának irányozva, küzdöttem ellenök mindig nyíltan, becsületesen s megengedett eszközökkel törvényes utón; valamint nem én kisebbítettem az igazgató becsületét és hitelét, hanem maga az igazgató tette kockára becsületét, s a személye iránti bizalmat az ő csekély szakismerete, elégtelen képességei, az intézet ügyetlen vezetése, különösen pedig számtalan, az igazságot, jogot s méltányosságot arczul ütő rász tettei által. Végül én sohasem rágalmaztam egyetlen tagtársamat sem, sőt ellenkezőleg hibáikat, fogyatkozásait (milyenek minden embernek vannak) mindig leplezni igyekeztem mások előtt; egyik vagy másiknak a valóhoz hű jellemzésével csak a legvégső esetben mint szükségvi védelemmel éltem, és így sem ezen, sem más tekintetben sem veszélyeztettem akár a színház, akár az igazgató s a tagok érdekeit, ellenkezőleg mindig csak a művészetnek általán, s az intézet és tagok javára működtem, s különösen az igazgatóságnak javára s nagy hasznára.

Néhány nap múlva azt tanácsolá Á. úr, hogy az Evva igazgató elleni becsületsértési keresettől álljak el egyrészt mivel az ilyen pör igen hosszadalmas, igen ügyesbajos, másrészt hogy a színházi tagokat, előbbi társaimat, kíméljem meg azon kellemetlen helyzettől, hogy akár az igazsághoz híven igazgatójok ellen tanúskodjanak, akár pedig hogy ha ezt félelem vagy szorultságból nem mernék tenni, lelkiismeretüket hamis tanúsággal terheljék.

Észrevételét alaposnak találtam, s kértem hogy Evva urat csak anyagi kártalanításért perelje be, különben pedig ezen környülállás megítélését a t. közönségre s a sajtóra bízom.

Az eddig mondottakhoz még azt csatolhatom, hogy egyik ismerősöm hallotta a mint Rákosi úr elbocsátásom után egy nappal oda nyilatkozott, hogy fölindulásomban most bizonyára valamely meggondolatlan tette fogok ragadtatni.

Tehát Evvának ezen nemtelen levele is csak tör lett volna!. Biztosan várták, hogy arra valami nyilatkozatot fogok tenni a napi sajtóban, mit aztán Rákosi az ő és Evva jámbor szándokára nézve addig csürt-csavart volna, míg plausibilissé lett volna compromittálásom.

Mint compromittált embernek hallgatnom kellett volna; a nyári hónapokban kevés a magánleczke, így pénzzavarba kerülök, aztán szorult helyzetemben vele kibékülök, minden eddigi érdemeimet ő rá ruházom, sőt tán valamely házassági ajánlatát el is fogadom, csak-hogy ismét visszanyerjem előbbi állásomat. . . O engem méltatni fog tisztelete- s szeretetére, mit ugyan mindig birtam, visszaadja állásomat s tekintélyemet, s én hálából összejátszom az ő üzelmeivel. Ismerem én Rákosi úr gondolkozásmódját töviről-hegyire, s ezret teszek egy ellen, hogy ez volt a spekulációja, mert mint föllebb is mondám, Evva úr csak eszköze Rákosinak.

Ez aztán jó fogás lett volna. Rákosi tudja, hogy nekem oly zenetanrendszerem és módszerem van, melynek folytán én a zenélkedést, a zenenyelv beszólását, olvasását s Írását mindenkire nézve biztosíthatom, ki azt meg akarja tanulni, s ennél fogva képes vagyok minden, különben derék, de nemzeneértő fordítót s költőt néhány hét alatt annyira fejleszteni, hogy ez egy előirt dalra korrekt, a zenei törvényeknek megfelelő verseket csinálhat, vagy a zenére irt verseket megfelelőleg fordítja le; továbbá hogy én ezen eszközzel s jó énektanítási módszeremmel képes vagyok hanggal bíró kész színészeket s hanggal s színészi képességgel bíró kezdőket néhány hó alatt annyira fejleszteni, hogy a színpadon énekelhetnek, s hogy olyanok az én további vezetésem alatt, ha különben elég hangjok s színészi képességük van, egy-két év alatt elsőrendű énekesekké képezhetők. Ha tehát most compromittáltam volna magamat s kénytelen lettem volna Rákosi-Evváéknak hálából, hogy állásomat, tekintélyemet s becsületemet megmentették, ezen képessége-

met rendelkezésökre bocsátani, milyen üzletet nem csinált volna!

A minden áron való pénz- és hirdászatnak akadályai egy csapással legyözettek volna; repertoírban nem lett volna hiány, arról gondoskodtak volna a kellő számú fordítók, kik amellet a verseny következtében jól és olcsón lettek volna kénytelenek dolgozni. A költséges énekesek s énekesnők, kik különben sem alkalmazkodók, s nemcsak sok pénzbe kerülnek, hanem a mellett nagyra is vannak az intézet iránti érdemeikkel, nemsokára elbocsáthatók lettek volna; az általam mint Rákosi-Ewa eszköze által fejlesztett s nevelt énekesek s énekesnők mind az igazgatóság teremtményei gyanánt lettek volna kihiresztelve, s azért éveken át mint Rákosi-Evva öntelen eszközei kénytelenek lettek volna élelem- és ruházatra alig elég havi illetékért, hogy az életgondja miatt ne gondolhassanak más egyébre, Rákosi zsebe- s dicsőségére dolgozni, hogy aztán, ha kiszivattyúztattak, ismét mások által, kiket csupán e célra ismét én képeztem volna, leszorítottassanak s a bizonytalan jövő martalékául dobassanak; s ez így ment volna, egyszer megkezdve ezen czirkulus-vitióusban ad infinitum!

Borzadok e gondolatra! Oly közel a hálóhoz, belátom, hogy csak Isten végtelen irgalma mentett meg.

Deo gratias!

Főntebb adott Ígéretemhez képest el kell még beszélnem Rákosi magaviseletét s eljárását Molnár iránt, aztán a nem az ő köréhez tartozó színmáirók, Lukácsy mint rendező s két karmestere Erkel és Puks, valamint Blaha Lujza irányában. — E részben azonban lehetőleg rövid leszek, hogy végre a fő dologra térjek: a Népszínház mai állapotának orvoslási módozatára, különösen a zavarok s a szellemi, erkölcsi s physikai, valamint az anyagi nyomornak orvoslására, melyben a népszínház tagjainak nagy része sínlődik az erkölcsi alapot nélkülöző igazgatás alatt.

A dologra tehát röviden.

Rákosi barátságos viszonya s utóbbi szakítása Molnárral spekulatív volt, hogy a színház vezetésének s ügykezelésének szakismeretét rövid s olcsó utón elsajátíthassa (anélkül, hogy a tapasztalás természetes, de hosszú útját követné, vagy hogy a jól rendezett színházakat Bécs- és Párisban tanulmányozta volna). Ezt elérendő, Rákosi barátságot színlelt s kezdetben megosztá Molnárral a hatal-

mat. Nehány hó múlva, miután gondold, hogy már eléggé bírja a műtani s ügykezelési ismereteket, azt egészen magához akarta ragadni, mit azonban Molnár nem engedhetett, s így törésre került a dolog.

Magatartása s eljárása minden, nem az ő meghittjeihez tartozó színműírók irányában irigység vala, nehogy meghittjein kívül mások is szerezhessenek pénzt és hirt oly intézettől, hol ő uralg mint legfőbb egyedüli hatalom.

Lukácsynak volt mit szenvednie „Vöröshaj“ című sikerült darabja miatt; a többi színírók, kik kísérletet tőnek a népszínháznál, bizonyára szintén fognak tudni egynémít.

Lukácsy mint rendező iránti rideg bánásmódja is hírnév utáni irigységből történt, mivel ő maga jobb rendező akart lenni. Azért Lukácsynak az általa rendezett darabok kiállítását igen csekély összegből kellett kiteremtenie, nehogy e tekintetben Rákosival versenyezhesen valahogy. Hogy Lukácsy úr ennek daczára is minden hurokból ki tudott bújni, s mindig kisegítette magát, mindenki tudja.

Két karmestere, Puks és Erkel E. iránti magaviseleté s eljárása sem vala helyes. Pusztá nagyzás- és fontoskodásból, — hogy t. i. a személyzet előtt zeneértői színben is álljon — sőt olykor rász szándékból is — t. i. hogy karnagyai tekintélyét kisebbítse s amellet elvegye kedvöket a fizetésjavítástól*) — gyakran zenei törvényekbe ütköző változásokat követelt a zeneműveken, s a zeneszerző intenióival ellenkező ferdítéseket az előadásban**), s ha a karmester az ily ostobaságoknak hivatalá-

* Ily módon sikerült bennünket eleinte 1440 utóbb 1540 forint évi fizetéssel 6 egész évig tartania; az évi szerződések alkalmával azon stereotyp élczzel fizetett ki, hogy a karnagy urak fizetése akkor fog föl emeltetni, ha majd megházasodnak.

***) Az igazgató ez által rász példát adott, amennyiben e tettét aztán a rendező s a magán-énekesek is utánozták — kik többnyire szintén nem különb zeneértők mint ő. — Az utóbbi időkben Nagy Vincze úr, Csepreghi asszony s Rákosi Szidónia asszonyság is érvényesíteni akarák befolyásukat a tempók meghatározásánál s az előadási árnyalatok megállapításánál. — Az Evva úr által kidolgozott s Nagy Vincze, Solymosi és Tihanyi urak mint szakértők elé jóváhagyásul terjesztett s általam megdöntött népszínházi törvények szerint a karnagy a rendező és magán-énekesnek alárendeltje lett volna, mint valami díszítő vagy öltöztető szabólegény, kivel kényök-kedvök szerint csörölhettek-pörölhettek volna; ama törvényben még a tempók s előadási árnyalatok meghatározását sem hagyták kezében; azonban a felelősség arról, hogy az énekesek a meghatározott időre szere-

hoz híven ellenszegült, akkor pedantériáról vagy megférhetetlenségről vádoltatt, nevetségessé tétetett, tekintélyétől megfosztatott s a Rákosi segédei s csatlósai üldözésének s gunyjának lön martalékává. — Ugyanez történt a karmesterrel akkor is, ha nem adta fejét arra, hogy valamely tagnak elvegye kedvét a fizetésjavítástól vagy hogy valamely az igazgatónak nem kedves egyéniséget elnyomni, sőt elmarni segítsen.

Mivel az én, különben igen tisztelt kartársam Erkel E. velem ellentétben azon szokást gyakorlá kezdettől fogva, hogy az igazgatónak minden tekintetben igazat adjon, s őt minden tetteben — lett légyen jó vagy rossz — támogassa; mivel továbbá mindig az erősebb félel, a Rákosi-Ewa segédei- s csatlósaival tartott s így az igazság, jog és méltányosság mellett nem küzdött, sőt engem ily féle harczaiban gyakran, különösen a Népszínház törvényeit általam kidolgozott s általa is föltétien szükségeseknek ítélt kiegészítő czikkelyeknek szentesítése érdekében vitt harczom alkalmával cserben hagyott, annak ellenére, hogy ígéretet tett nekem azok keresztülvitele mellett a végsőig küzdeni, — annak folytán valószínű, hogy ő nem oly mértékben tett az enyéimhez hasonló tapasztalatokat, mindazáltal nem kevésbbé panaszkodott gyakran ő is Rákosi követelése ellen.

Mennyire kár, hogy az én különben oly szeretetreméltó kartársam a 6½ év alatt nem járt velem ily irányban karonfogva. Közös eljárás mellett a kedvezőtlen viszonyok daczára is, úgy a művészeti fejlődés, mint az igazság, jog s méltányosság tekintetében is sok rosszat elháríthatunk volna s egynémi jót vihettünk volna keresztül, s akkor tán Rákosi-Evváék sem sülyedtek volna oly mélyre segédek- s csatlósaikkal.

Egy füst alatt bátorkodom a tévesen, s mint tapasztalnom kellett, részben rősz szándékulag is terjesztett azon nézetet, mely szerint Erkel E. és Puks mint 1-ső és 2-od karmester egymásmellé- vagy alá voltak volna rendelve, kiigazítani azon tény fölemlítésével, hogy mi egyenlő hatáskörrel s fizetéssel voltunk szerződve, s 6½ év alatti, a t. ez. közönség és kritika által eléggé mérlegelt nyilvános műszolgálataink is egyensúlyban valának. — A

peiket tudják, valamint az egész személyzet zenei műszolgálataiért is — terhelje őt! Hogy ezen szabályzati tervezet részint a legbutább értelmetlenség, részint a legaljasb roszakarát szüleménye volt, a mondottak után önkényt értetik.

fizetéshez s az igazgató által történt elismeréshez aránylag mindketten mértéken fölül dolgoztunk. Az „An der Wien“ vagy Károly-színház karmestere kétszerte is nagyobb fizetésért harmadrészét sem teszi annak, mit mi tettünk. — Én már megkaptam érte a köszönetét. Valószínűleg Erkel E. kartársam is meg fogja kapni, ha a népszínháznál a Rákosi-Evva-féle régimé még soká tart, s ha előbb-utóbb ő is kénytelen lenne sorompóba lépni az igazság, jog és méltányosság érdekében.

Eljárása s viselete Blaha asszony irányában kezdettől fogva mindvégig aljas, ravasz, sőt merényletes játék vala ez Isten kegyelte művésznő tehetsége-, jósága- s hiszékenységevel.

Mindenki tudja, hogy Blaha asszony a nemzeti színháznál elsőrangú opera énekesse fejlődött volna; — ő nemcsak a nemzeti színház első énekesnője volna, hanem bizonyára elsőrangú csillag az opera egének kerekén, világhírű művésznő, kitől a dalmű általános történetében is büszkén emlékeznének meg; amellet mint operaénekes, tekintve korát, csak mostantól fogva volna virágjában, s így tetőpontján ragyogna. — Wilt asszony 28 éves korában kezdett énekelni, — se magaslaton, tekintve úgy ritka megjelenését, mint egészséges hangszerveit, legalább még húsz évig tarthatná fön magát, s azonkívül még néhány évig működhetnék operánk javára és saját anyagi hasznára.

Tehát Blaha asszony átpártolása a népszínházhoz kárára volt a nemzeti operának s az egész művészetnek, valamint nemkevésbé önmagának is nagy kárára történt. Nem is volt volna szükséges az a népszínház megalapítására, ha Rákosi úr értette volna megfelelő darabok kiválasztását, s megfelelő személyzet összeállítását s ennek a színház megnyitása előtt s után kellő iskolázását. Mivel azonban Rákosi mindéhez nem értett, sőt máig is igen keveset ért, (hat év alatt csak látszatát szerzé meg a szakismeretnek), s így a népszínház vezetését s szervezését szakismeret nélkül vette át, sőt anélkül hogy fogalma lett volna az ily intézet lényege- s föladatairól, nem is említve főállása- s fejlődésének föltételeit, — azért volt szükség annak megalapításához egy deus ex machina, s ilyet talált Blaha asszonyban.

Az ő átpártolása így történt.

A megnyitás után rögtön mihelyt kényszerült észrevenni Rákosi az ő tehetetlenségét, elment Blaha asszonyhoz, elpanaszolva neki szorult helyzetét, s kérve

tőle segílyt, s e mellett oly jövőt ígért neki a népszínháznál, a melyet, az ő szavai szerint, sohasem érhet el a nemzeti színháznál; Blaha Luiza részint szánalomból, részint mivel Rákosi ajánlata, legalább a legközelebbi jövőre, valóban előnyt ígérő volt, engedett a sok kérésnek, könyörgésnek. Mindenki tudja, hogy Rákosit nem csak megmenté, de gazdag emberré is tette; hanem ez azt neki hálátlansággal köszönte meg. — Messzire nyúlna elszámlálni mindazon boszantásokat, melyekkel Rákosi és csatlósai a művésznők e legszeretetre méltóbbjának életét megkeseríték. Művészetének s tekintélyének gyakori ócsárlásai a Rákosi-Evva csatlósok részéről odamutatnak, hogy a mostani igazgatóság meg akar tőle szabadulni: ő nekik igen drága és fölötté sok érdeme van az intézet megalapítása s főtartása körül; s azért ócsárolják művészetét s tekintélyét, hogy megfosszák a nymbustól mely környezi, s így megszabaduljanak tőle, s azáltal az intézet megalapítása körüli segédkezésének érdeme mind Rákosi sira szállana.

Szerencsére Blaha asszony ma kevésbé törődik már Rákosi csatlósai üzelmeivel; ismét elkezdte tanulását, s rendkívüli képességei folytán remélhetjük, hogy a mit ezen hálátlan iránti szánalomból az összes művészet s operánk valamint saját kárára elmulasztott, azt csak hamar kipótolja, hogy aztán senki által vissza nem tartva, biztos léptekkel siessen magas hivatása felé.

Hogy mikép igazolható elbocsáttatása Tamásinak, e fölülmulhatatlan népjelleg — ábrázolónak, ki a magyar népszínmű fejlődése érdekében halhatatlan érdemeket szerzett, s a mellett már 25 év óta működik mint magyar színész, a fölött már Ítélt a t. ez. közönség s a sajtó, hasonló a tehetséges operette-énekes Vidmár Erzsí kisasszony elbocsáttatása fölött is.

Nagyon messze terelne annak leírása, milyen volt Rákosi magatartása a színház azon tagjai irányában, kik kezére játszottak üzelmeiben, másrészt azok iránt, kik ezekbe nem egyeztek bele; vagy viselete az oly önzetlen tervekkel szemben, melyek azt czélozák, hogy a tagoknak az ő többnyire nyomorult helyzetük s bizonytalan jövőjük mellett legalább alkalom nyújtassék a népszínháznál töltött idejük alatt a zenében s énekben való képeztetésre, hogy legalább elbocsáttatásuk esetére mint karénekesek vagy kántorok valamely templomnál, vagy valamely kis városban mint énektanítók, tengethessék

életöket; valamint Rákosi magatartása az intézet tagjainak segély-egyesülete irányában, valamint általán minden nem az ő zsebet s híret czélzó törekvésekben. Elmellőzőm annak fejtegetését is, mit tehetett volna egy értelmes, erkölcsi alappal bíró, a művészet s művészek iránti szeretettől lelkesített szakember azon ó¹/₂ év alatt, mely idő különben ezen intézmény megalapítása —s fejlesztésére rendkívül kedvező lehetett volna, a művészet—s orgánumainak javára, valamint a zene és színügy helyes átalakítására nézve az egész országban, de különösen az ország fővárosában Budapesten.

De gondolom, elég már a szennyes ruhákról. Hogy fejtől büzlik, a hal, tudja mindenki, s azért Rákosi úr bújjék el a népszínház megalapítása körüli érdemeivel... Ő ott fölötte nehezen helyre üthető károkat okozott, felelősség terhe nélkül, s azért ne merészelje ismét átvállalni valamely műintézet vezetését. E szerint magától érthető, hogy abbeli reményének, mely szerint ő lesz az új operaintendánsa vagy bérlője, beföllegzett! S minthogy azonkívül, a mint hallom, az ő lapjának, a „Budapesti Hírlap”-nak, mely talán szintén csak eszköz lett volna üzelméhez a politika terén, sincs rendén a szénája, annál fogva alkalmasint nem tehet egyebet, mintha visszatér régi szerelmeihez. *Redeat Canis ad vomitum!*

Ő 20—24 éves koráig irnokocská volt a mezőgazdaságnál; vehet tehát egy birtokocskát azon száz-százötven ezer forinton, melyet a népszínházi üzletnél söpört zsebre. Akkor aztán semmi szavunk ellene, ha sógorát Ekvát botos ispánná teszi, minek mindenesetre jobban beillik mint műintézeti igazgatónak. Barátja Nagy Yincze számára is akad tán ott valami alkalmazás, ha más nem kulcsárság. Minthogy pedig a provincia kedvezőbb talajt nyújt a pletykának és cselszövényeknek: Szidónia asszony is elemében találhatná ott magát. Csepreghy asszony pedig kegyes lesz a jól kiérdemelt nyugalomnak örvendeni. Azon összegecske kamatai, melyet a népszínházi costumvarrás 7 év alatt hozott, tán csak elég lesz hátralevő napjai fődőzésére.

Ott aztán tegyenek-vegyenek a magukéban, ám ne tegyék kockára családi czélok kedvéért egy nemzeti műintézet existenciáját és virágzását!

Isten bocsássa meg bűneiket, legyen irgalmas irántok s javítsa meg őket!

* *

*

Az eddigiekben kimutattam, hogy a népszínházi állapotok s viszonyok tarthatatlanok, az emberi társadalomra nézve demoralizálóak. A mondottakhoz még csak azt csatolhatom, hogy amaz állapotok azonkívül károsak is általában a művészet s orgánumaira. Különösen pedig nagy kárára vannak a zene- és színügy helyes rendezésének országshoz. Ha a népszínház jól volna szervezve, akkor Magyarország többi városainak mintája volna színházaik szervezésében. Az ilyenmő intézmények lét- s fejlődés föltételei t. i. ugyanazok nagyban s kicsinyben. — A következőkben tehát megkísérlem a népszínház helyes átalakításának módozatát adni s aztán az ezen módon újjá-teremtett minta-intézmény szervezetére, vezetésére s ügykezelésére utalva, jelezni Magyarország vidéki városaiban a zene- és színügy helyes átalakításának módjait. Talán sikerülni fog e módon a magyar színügy szervezésének kényes kérdését közelebb juttatnom megoldásához.

Ezt véve célba, mindenekelőtt:

1. Kifejtem a népszínház föladatát. Aztán —
2. Megjelölöm azon intézményeket, melyekre a népszínháznak szüksége van föladata betöltésében.
3. Megjelölöm annak módozatát, mikép léptethetők életbe s tarthatók főn hatásaikban amaz intézmények az adott viszonyok s állapotok között.

I. A budapesti népszínház föladata.

A népszínház célja, hogy a főváros művelt lakosságának színházi igényeit, a mennyiben az a népszínművekre, bohózatokra, könnyebb modorú színművekre, továbbá operettekre s könnyebb modorú operafajokra s látványosságokra terjed, kielégítse; czéloznia kell továbbá a zene és színügy emelését az említett fajok hazai írói s szerzőinek pártolása által s aztán biztosítását tagjai anyagi s erkölcsi jólétének élethossziglan; valamint a tagok folytonos iskolázása által a művészet emelését.

II. Azon intézmények, melyekre a Népszínháznak szüksége van föladatának betöltésében.

Az I. alatt kijelölt föladatának betöltéséhez a népszínháznak a következő intézményekre van szüksége:

1. Egy hatalmas, jól iskolázott, tökéletes zenei képzettségű 40 tagszámú, (20 férfi, 20 nő) á l l a n d ó ének-karra.
2. Legalább 30 tagú jól iskolázott á l l a n d ó zenekarra.
3. Egy jól berendezett énekiskolára, melynek föl-

adata, hogy az énekkari tagok állandóan iskoláztassanak, valamint, hogy alkalmat nyújtson a színházi magán-énekeseknek odáig fejlődhetniük a zene- s énekben, a meddig tehetségeik engedik, de különösen, hogy úgy a kar, mint a magán-énekeseknek utódokat is neveljen. Ezen énekiskola növendékei ingyen taníttatnak, azonban kötelesek tanulási idejük alatt (2—3 évig) a népszínházi előadásoknál, mindenik képessége s szükség szerint mint statisztá, kar- vagy magánéneklő, ingyen vagy az igazgató által fizetendő csekély díjért közreműködni.

Ennek folytán ezen énekiskola emelni fogja a művészetet általán (mert a magyar színésznek nincs más alkalmá zenét tanulni); valamint az előadások fényét is, (mert 40 karénekes helyett mindig mintegy 60 lesz a színpadon); s a színigazgatónak hasznára is lesz, (mert az utóbbinak kevesebb segédénekest kellend szerződtetnie.)

E jól iskolázott énekkar az énekiskola képesebb növendékeivel s a zenekarral együtt, vásár- s ünnepnapokon mellékesen a városi plébánia-templom zeneszükségleteit is elláthatja. Ezáltal segítve lenne egyúttal a főváros azon szégyenletes állapotán is, melynélfogva Budapest egyetlen templomában sem állíthatnak elő a kornak megfelelő zenét, s így e tekintetben a főváros Magyarország legtöbb vidéki városainak is mögötte áll.

E három egyesített intézmény képezi a színügy helyes átalakításának alapföltételét, s annál fogva biztos alapra is fektetendők. A népszínház t. bizottsága tekintse, tehát ezeket fundus instructus gyanánt, s azért ezek lét-folyamat neki magának kell vezetnie s kezelnie. E célból, a t. bizottságnak oly zeneigazgatót kell szerződtetnie, a ki képes e 3 egyesített intézményt életbeléptetni s a bizottság felügyelete alatt vezetni s kezelni.

4.A népszínháznak szüksége van egy derék szakemberre mint igazgató- s bérlőre, a szükséges színi s magánénekesi személyzettel, valamint a kellő számú segéd- s szolgaszeméllyel.

5.Egy értelmes, részrehajlatlan bizottságra, a hazai színi-írók s zeneszerzők által benyújtott művek megbirálására s a műsor fölötti ügyelésre.

6.Egy legfőbb vezetőségre, melynek arra van gondja, hogy a fönnebbi intézmények, melyek egy szerves egészet képeznek s együtt alkotják a népszínház lényegét, mindig öszhangban, az intézet magas rendeltetésének megfelelőleg működjenek, s mindenikök magát az

egész egy kiegészítő tagjának tekintse, s mindig életre valónak s hatékonynak bizonyítsa magát. Ennélfogva a legfőbb igazgatóság úgy a direktor, mint a tagok összes műszaki s administratív működései fölött felügyel s fel-tartja magának úgy a szerződési formulák jóváhagyását, melyek által a tagok az intézethez köttetnek le, mint a színházi törvények szentesítését is, melyek szerint azok az igazgató által vezetettek, valamint az igazgatóság minden az intézet kül- s beléletére vonatkozó kiadványai s rendeleteinek bemutatását s jóváhagyását.

III. Annak módozata, mikép léptetendők életbe s tartandók főn élet- s munkára való képességben azon intézmények, melyekre a Népszínháznak főadata teljesítésében szüksége van.

Hogy a II. alatti intézkedések megvalósuljanak s folyvást életre valók s munkára képesek legyenek, arra nézve a t. városi előljáróság által saját kebeléből választott népszínházi bizottságnak magának kell kezébe vennie a legfőbb igazgatást és:

1. A színház bérbeadása előtt néhány hónappal egy derék zeneigazgatót kell szerződtetnie, azon megbízással, hogy egy 40 tagú énekkart — 20 férfit s 20 nőt, természetesen hanggal bíró színpadi alakokat — állítson össze s azt a kellő időre az énekben megfelelőleg képezze ki s tökéletes zenei képzésben részesítse, hogy mindazon követelményeknek, melyeket az énekkartól várhatni, úgy a szín- és hangversenytermekben mint a templomokban is megfeleljenek. Az ily módon nyert énekkari tagok aztán a t. színházi bizottság által élethossziglan szerződtetnek. Hasonlag a zeneigazgató által kiválogatott erőkből összeállított zenekar tagjait is örök időre (élethosszig) szerződteti a t. színházi bizottság. (Egy minden követelményeknek megfelelő énekkar s jó zenekar máskép nem is gondolható.) Ezen két, a zene-direktor vezetése alatt álló s a népszínházi alapból fizetett testület képezi a népszínház művészi személyzetének változatlan alapját.

Azonkívül köteles a zeneigazgató, kinek még egy segédtanító áll rendelkezésére, egy énekiskolát is berendezni, s ott az énekkart, előbb naponként, később hetenként néhány óráig iskoláztatni, valamint a színház azon magán-énekeseit is, kik még némi szakismeretek s képesség hiányával vannak, annyira képezni a mennyire a szükségletek kívánják, de különösen tehetséges kezdők ezen iskola tanítványaiul való felvétele s szakadatlan

iskolázása által, — a kar és magán-ének számára utódokat képezni. Ezen énekiskolát is a népszínházi alapból tartja fon a t. színházi bizottság, s azért e 3 intézmény a népszínház fundus instructusát képezi. Ezen három egybekötött intézmény nélkül a népszínház szervezése nem is képzelhető. A magyar színésznek sehol sincs alkalma magát a zene- és énekben kellőleg kiképeznie, szemenszedett zenekari tagok is csak élethossziglan biztosított állás mellett kaphatók, válogatott zenekari erők s zeneileg képzett karénekesek nélkül pedig nem képzelhető a zenei követelményeknek egészen megfelelő műszolgálat, s minden zenélkedésünk csak a művészethez méltatlan dreszírozás és ráhajsolás s az egész személyzet lelkiismeretlen idő- s erőfecsérlése. A zenei képzettségű énekes 100%-al könnyebben tanul s énekel mint a zenei képzettséget nélkülöző. Hasonlag a megválogatott állandó zenekar s teljes alapos zenei képzettségű állandó énekar úgy milyenség mint mennyiség tekintetében 100%-kal többet nyújt mint a minden évben újra összekapkodott. A mellett a fenti intézmények megvalósításával vége vettetik a demoralizáló dreszírozásnak s ráhajsolásnak a próbákon, valamint a személyzet részéről is a lelkiismeretlen idő- és erőfecsérlésnek egy opera vagy operett betanulása alkalmával, különösen pedig az énekhangok tönkretévésének s a zenei gondolatok elferdítésének.

A beteg vagy szolgálatra képtelenné vált karénekesek s zenekari tagokról gondoskodandó, a zeneigazgatónak kire bizva van ezen három egybekapcsolt intézmény vezetése s kezelése, segélyző-egyesületet kell alapítania. A színház bérlője szerződésileg kötelezhető a bruttó jövedelem $\frac{1}{2}$ vagy 1%-ának ezen segély-alap kiteremtéséhez való átengedésére; további jövedelmet képezend az ének- s zenekari tagok büntetés pénze, továbbá a szabad napokon rendezendő matinék, (érdekes chorális művek előadásai zenekarral vagy anélkül évenként 4—8-szor). A jól iskolázott s alapos zenei képzettségű énekar s válogatott erőkből összeállított orchester nem fárad ki oly hamar; az ilyenek sokat nyújthatnak, mint fönnebb is mondva volt, a mellett a templomi zenét is elláthatják, s ez esetben vásár- és ünnepnapokon d. e. 9—12-ig szerződésileg fölmenthetők a próbáktól. Hogy ezen ének- s zenekar tagjai egyebekben ép úgy mint a színház többi tagjai is engedelmeskedni tartoznak az igazgató rendeleteinek sat. színház-bizottság által átvizsgálódó s szentesítendő színházi törvények aki vannak

vetve, s bármelyes szolgálatbeli vétségükért ezek szerint ítéltetnek el a színházi törvényszék által, — magától értetődik.

2. A népszínházi bérlő (igazgató) szerződésében az eddigieken kívül még a következők köténdők ki:

a) A bérlő (igazgató) tartozik a szokásos 10.000 frt,-nyi bérletösszegezen kívül a fővárosi ének- s zenekar használatáért a próbákön s előadásoknál évenként 40.000 frtot fizetni, s ezen összeget félhavi részletekben a t. népszínházi bizottság pénztárába szolgáltatni.

b) Az igazgató kötelezi magát az énekkari személyzet részére az összes ruházat (a polgári ruha s kesztyű stb. kivételével) kiállítására, valamint a hangszerek javítási költségeinek fedezésére.

c) A fővárosi ének- s zenekar tagjai vásár- s ünnepnapokon d. e. 9—12 óráig a próbákról fölmentetnek.

d) Az igazgató kötelezi magát a színészek s magánénekesek segélyző egyesületének alapjába a bruttó jövedelem 1 %-át, valamint u. annak $i^{\circ}/_0$ -át a zene- s énekkari tagok segélyző egyesületének alapjába beszolgáltatni.

e) Az igazgató kötelezi magát a bíráló bizottság által ajánlott honi írók s zeneköltők műveit előadatni, s népszínművek és zene nélküli vagy kevés zenéjü színművekért írói tiszteletdíj fejében a bruttó jövedelem $io^{\circ}/_0$ -át, operettekért pedig a szöveg-költő s zeneszerző részére együtt u. annak 15%-át fizeti tiszteletdíj.

f) Kötelezi magát a bérlő (igazgató), hogy azon szerződés-formulákat, melyek által a szerződötté tagok a népszínházhoz köttetnek, valamint a színházi törvényeket, mint átalán az intézet kül- s beléletére vonatkozó kiadványait s rendeleteit előbb a t. népszínházi bizottság elé terjeszteni helybenhagyás (szentesítés) céljából, s magát alávetni a t. bizottság minden rendeletének átalán, mint olyannak, kit az intézet legfőbb vezetése megillet.

Teljességgel nincs mit félni attól, hogy a csekély teherszaporítás és hatalom-megszorítás miatt nem akad igazgató. A népszínház ily alkotmány mellett is igen kilátásos vállalat marad egy derék szakemberre nézve; a derék, becsületes szakember könnyen talál e vállalat-hoz szükséges üzleti tőkével bíró társat, ha biztosítja ennek az üzlethez megkívántató összeg fejében a jövedelem egy részét. Ez esetben a siker nem a pénztől függ, hanem a szakismerettől, s személyes ügyességtől.

3. A t. bizottságnak ki kell neveznie egy szakértő felügyelőt, hogy örködjék úgy az igazgató minden műszaki s kezelési intézkedései fölött, mint az összes személyzet fölött is, s ki a t. bizottságnak erről havonként i—2-szer, fontos esetekben többször is jelentést tesz, s kidolgozza a szükséges terveket, hogy segítve legyen az oly, még itt-ott felmerülő bajokon, melyek az intézet virágzását, vagy a tagok javát fenyegetnék.

4. A t. bizottság nevezzen ki egy értelmes és részrehajlatlan bizottságot a hazai írók s zenészek által benyújtott szín- és zeneművek megbírálására, ugyanezen bizottságra ruházható egyúttal az igazgató által előadásra elfogadott (eredeti s fordított) műnek cenzúrája, valamint a műsor s előadás fölötti felügyelet is.

Tekintettel arra, hogy a népszínház mai szervezétével fönt jelzett rendeltetésének meg nem felelhet; továbbá tekintettel arra, hogy a népszínházát nem mint valamely világváros magán-intézetét, hanem mint az, ország fővárosának nemzeti intézményét kell tekintenünk, s e szempontból azon magas föladata van, hogy szervezetét, vezetését, s ügykezelését illetőleg Magyarország vidéki városainak mintául szolgáljon színügyeik rendezésében; tekintettel még arra, hogy a népszínház mai viszonyai s állapotai nemcsak a művészetre nézve károsak, hanem az emberi társadalomra is demoralizálók; valamint tekintettel arra, hogy ezen állapotok s viszonyoknak, t. i. a zűrzavaroknak, s azon nagy szellemi, anyagi, s erkölcsi nyomornak, melyben a népszínház tagjainak nagy része ma sínlődik, csak a t. bizottság részéről ama 4 pont elfogadása s lelkiismeretes keresztülvitele által lehet véget vetni; és végre tekintettel azon csekély időbeli áldozatra, mely igénybe vétetik a t. bizottság tagjai részéről, kiknek az intézet virágzása, mint már számtalanszor bebizonyíták, szívökön fekszik, — szabad remélnünk, hogy a t. bizottság nem fog késni ezen eszmék mielőbbi megtestesítésével s életbeléptetésével.

Ezen nyilvános följajdulásomtól számos, erkölcsi alapú magyar színész várja a szabadulást, s úgy a népszínház, mint az összes magyar színügy újjá szervezését; ugyanazért remélem, hogy úgy a művelt közönség, mint különösen a sajtó is minden más előtt a következő kérdéseket veti föl:

1. Mért nincs a népszínház felügyelet alatt?
2. Mért nem felelős annak igazgatója a működéséért?

3. Mért nincs az intézetnek valamely az igazgató fölött álló hatósága, mely az igazgató és segédei s csatlósai által erkölcsi vagy anyagi tekintetben megróvidített tagok panaszait fölvegye és kiegyenlítse?

4. Mért tették ki ezen intézetet s vele a honi művészet fejlődésének és a művészkedésnek jó részét, valamint oly sok ember sorsát, kik éltüket ennek szentelték, már ismételt ízben Rákosi-Evváék önkényuralmának, kikről rég tudva van, hogy az intézet vezetésében nem állnak erkölcsi alapon?

* * *

*

Magyarország vidéki városainak színházaik rendezése körül, mindegy akár egész éven át, akár csak 3—6 hónapig vannak előadások, ép úgy kell eljárniok, mint a t. bizottságnak az ország fővárosában Budapesten. T. i. minden oly város előjárósága, mely igényt tart színi előadásokra, válasszon kebeléből egy színi bizottságot, s azt bizza meg a zene és színiügy legfőbb igazgatójával. Ezen bizottság teendője aztán mindenekelőtt:

1. Ha a színház vagy a játszóterem nem a város tulajdona, akkor bérelje azt ki maga; aztán:

2. Néhány hóval a színház bérbeadása előtt fogadjon egy zeneigazgatót azon föladattal, hogy a lehető jövedelemre való tekintettel egy 8—16—24 tag számú énekkart állítson össze a helyben található színházi karénekesekből, kiegészítve azt oly fiatal lányok- s ifjakkból, kik a színpadra szentelik magukat (természetes, hogy hanggal bíró színpadi alakok legyenek), s iskolázza őket, s alapos zenei képzettségben részesítse, hogy minden követelményeknek megfeleljenek. Aztán az így helyét megálló kar tagjait a bizottság szerződtesse élethossziglan a templom és színház részére. (Kisebb vidéki városokban, hol csak 3—6 hóig van előadás, évi 200—300 forinttal. Ezen kar férfitagjai, mint a város állandó lakói, a mellett valami más hivatalt is kaphatnak, némelyek tán valami kézművességgel is foglalkozhatnak; úgy szintén a női tagok is kereshetnek mellékesen kézimunkával.) Hasonlag kötelessége a zeneigazgatónak egy a helyiségnek s jövedelemnek megfelelő zenekar összeállítása, melyet szintén szerződtet a bizottság. Kisebb városokban a zeneigazgatónak zongorajátékával kell a zenekart pótolnia, középnagyságú városokban a zeneigazgató zongorajátéka mellé egy vonós quintett alkalmazható, sőt

tán néhány fúvó eszközzel is kiegészíthető az; kevés magyarországi város képes 20—24 tagú zenekart tartani, s azért csaknem mindenütt közre kell működnie a városi zeneigazgatónak zongorajátékával, kinek tehát mindenütt ép oly jó zene- s énektanítónak, mint derék zongorajátszónak is kell lennie.

A zeneigazgató az ő énekkarával, esetleg zenekarával is, vásár- s ünnepnapokon a városi plebánia-templom zeneszükségleteit látandja el, valamint közreműködik a polgári ünnepélyességeken is. Azonkívül a zeneigazgató olyankor, midőn a színi előadások szünetelnek, havonként 2—4 előadást is rendezend. Működhetik a zeneigazgató egyszersmind mint városi énekmester is, vagy mint zene-tanár valamely tanintézetnél, (tanítóképző- vagy közép-iskolánál). De mindenesetre a zeneigazgatót jól iskolázott s alapos zenei képzettségű karával együtt, s hol a jövedelem engedi, zenekarostól állandósítani s a színház fundus instructusa gyanánt kell tekinteni.

Mindkét intézmény inkább kisszerű legyen de jó, mint nagy és rősz. 8 jól s alaposan zeneileg iskolázott karénekes többet nyújt mint 16 zeneképzettségtelen. Ép így áll a dolog a zenekarral is; jobb ha a zeneigazgató zongorával pótolja a zenekart színi s hangversenyi előadásokon, mintha 8—10 zenéhez nem értő cigány vagy kóborló cseh muzsikusz, milyenek Magyarország kis városaiban itt-ott találkoznak, rontja a levegőt.

3. A bérlő (igazgató) szerződésébe a szokásos, az épületre, biztosításra stb. vonatkozó pontokon kívül még a következők veendőik föl:

a) Az igazgató kötelezi magát a városi ének- s zenekar alkalmazására előadásainál, azért a terem használatáért előadásonként járó szokásos 10—20 frtnyi hasznobéren kívül a városi ének- s zenekar használatáért egy előadás után 15, 30 v. 50 frtot fizet a t. színi bizottság pénztárába.

A zeneigazgató s ének- s zenekarának tagjai kötelesek minden próbán és előadáson résztvenni; ezeken a szízigazgató rendelkezése alatt állanak, s e tekintetben a magyar színügy országos választmánya által helybenhagyott általános színházi törvényeknek vetvék alá. Vasár- s ünnepnapokon d. e. 9—12 a karénekesek és zenészek a próbától felmentvék.

b) Kötelezi magát az igazgató, az énekkar részére szükséges minden ruha (a magánöltözetet kivéve) kiállítására s a hangszerek javítására.

c) Az igazgató kötelezi magát a bruttó-bevétel 2%-át a színi bizottság pénztárába szolgáltatni. Ebből 1 % a bizottság által alakítandó segélyző egyesületi alapra fordítatik 1% pedig az általános színész-segélyző-egyesület pénztárába küldetik, melyet az országos színész-egyesület választmánya kezel.

d) az igazgató kötelezi magát az általa szerződötett tagokat a magyar színügyi egyesület választmánya által helyeselt szerződési formula által kötni le, valamint a tagok vétségeit az országos színügyi egyesület választmánya által helybenhagyott színházi törvények szerint tárgyalni, s a színészek büntetés-pénzét a magyar színész-egyesület országos segélyző-egyesületi pénztárába szolgáltatás céljából a helyi bizottság pénztárába folytatni. Az ének- s zenekari tagok büntetéspénze a saját segélyző-egyesületek pénztárába folyik, melyet a színi bizottság kezel.

Egyébiránt kötelezi magát a színi direktor minden az intézmény kül- vagy beléletére vonatkozó kibocsátványait s rendeleteit, valamint az előadandó darabokat is előbb a színi bizottság elé terjeszteni jóváhagyás végett, s a t. bizottság mindennemű rendeletheinek, mint kit a legfőbb vezetésjoga illet, magát aláveti.

e) Az igazgató kötelezi magát a hazai színműirók s zeneszerzőknek, a bruttó-jövedelem 10%-át népszínművek s színművekért, operettekért pedig ugyanannak 15 %-át fizetni ugyancsak a bizottság pénztárába, hogy az rendeltetési helyére küldessék, t. i. az illető színmű- vagy zeneszerzőnek, vagy ügynökeiknek, vagy az országos színész-egyesületnek választmányához.

Ily berendezés mellett aztán nem fog sínlódni a magyar színügy. A közönség színi igényei mindenütt jó előadásokkal elégítetnek ki. A vállalkozók (színi igazgatók) megszabadulnak legnagyobb gondjuktól, hogy egy minden tekintetben megfelelő ének-s zenekart találjanak, s ezáltal képesek lesznek úgy mennyiség- mint milyenségre nézve is legalább 100%-kal többet nyújtani mint eddig. A műszolgálathoz aránylag a bevételek is növekedni fognak. Az igazgató által szerződötett tagok is, u. m. a karmester, rendező, színészek, magán-énekesek stb. ily berendezés mellett fejlődésüket s jövőjüket illetve elvannak látva, s így jól rendezett munka mellett tölthetik napjaikat. Hasonlóan gondoskodva van a hazai írók- s zeneszerzőkről is. A művészet- s orgánumainak fejlődése s virágzása biztosítva van, s azért mindnyájunknak — a

magyar műveit közönségnek épúgy mint a színügy nap-számosainak de különösen azoknak, kikre bízva van az államban az intézmények helyes alakítása — színügyünk ezen átalakítását mint ebbeli törekvésünk legfőbb célját kell tekintenünk.

A színügy ezen országos rendezésének kivitelére a kezdeményezést a belügyminiszter ő nagyméltóságának kell megtennie, és:

1. Rendeletileg fölszólítani Magyarországon azon városainak polgármestereit, mely városok színi előadásokat óhajtanak élvezni, hogy a t. elöljáróság kebeléből színi bizottságot válasszon, a föntírt hatáskörrel, valamint egy zeneigazgatót szerződtessenek, oly föladattal, hogy a bevételre való tekintettel megfelelő énekkart, illetve zenekart is állítson össze.

Mielőtt azonban a zeneigazgató urak munkájokhoz látnának, rendeljen a belügyminiszter ő nagyméltósága:

2. Egy, 2—3 heti tanfolyamot, Magyarország összes városai zeneigazgatóinak, hogy elsajátíthassák az én zene-tanrendszeremet, s zenetanmódszeremet. — Én szívesen kész vagyok azokat s azonkívül az ének- s zenekar összeállítása s tűzpróbát állott rendszerem szerint való iskolázása körüli teendőket s egyéb a tanítás és színügy körül szerzett tapasztalataimat, önzetlenül közölni velők.

3. A miniszter ő nagyméltósága méltóztassék kidolgoztatni a szerződési mintákat, melyekkel a színészek az igazgatóhoz köttetnek, valamint a színi törvényeket is az országos színész-egyesület választmánya által, s azokat szentesíteni*). Az én meggyőződésem szerint a színházi kerületek visszaállítása is szükséges volna.

4. Méltóztassék a miniszter ő nagyméltóságának kinevezni egy kitűnőleg szakértő felügyelőt, ki legalább kezdetben még szóval s tettel segítse a színi bizottságokat, zeneigazgatókat, s színigazgatókat, s Magyarország összes új szervezetű színügy éré felügyeljen, s a még netán itt-ott fölmerülő bajok orvoslására a szükséges terveket kidolgozza.

Tekintve, hogy a színügy jelenleg hihetetlen áldozatokat kíván tőlünk pénz-, erő- s időben, a nélkül, hogy feladatát betöltené s korunk követelményeinek megfelelné, s így annak szervezése égető szükség; továbbá tekintetbe véve, hogy ezen korkövetelmény szerencsés megoldása csak ily módon lehetséges a mai viszonyok között, s vé-

*) Mindez már megtörtént.

gül tekintettel e csekély pénzáldozatra, melybe ezen előirányzás kivitele az országnak kerül, legyen szabad remélnünk, hogy a belügyminiszter ő nagyméltósága nem fog késni ezen eszméknek tette s életre hívásával.

Részemről e program megvalósítására szívesen áldozom azt, a mivel bírok, s én bírok majd mindennel a mi csak ehhez szükséges; az eszközzel — a tanítás terén teremtett tanrendszerrel — s a kellő tapasztalatokkal a színügy terén. A belügyminiszter úr ő nagyméltósága részéről tehát misem kívántatik, csak jóakarát s mérsékelt pénzáldozat.

Végezetül el nem hallgathatom, hogy a színügynek itt vázolt szervezésével még korántsem történt meg minden, a minek Magyarországon az összes zeneügy rendezésére nézve történni kell; s azért t. olvasóimat, kik érdeklődnek a zeneügy helyes átalakítása iránt, már 7 évvel ezelőtt erre vonatkozólag megjelent: „A zeneügy szervezése“ című iratomra utalom, mely ezen tárgyat kimerítőbben adja elő, mintsem e helyt lehető. — Amaz irat tartalma az előszón és bevezetésen kívül a következő:

1. Korunk jogos követelménye minden művelt egyén irányában a zeneképzettséget illetőleg.

2. Az ezen követelményeknek való megfeleltetés módozata.

3. Zenei intézményeink újjászervezéséről, zeneiskolák, énekkarok, zenekarok, zene-egyesületek, színházak stb.

4. Szervezési terve egy a magyar fővárosban Budapesten föllállítandó zeneakadémiának.

5. A magyarországi tanítóképzők zene tanítása kérdésének megoldásához.

6. Néhány szó tanrendszerem s módszeremről.

Míthogy még ma is, hét év múltán azon meggyőződésben vagyok, hogy a zeneügy szervezése más mint az ott megírt módon nem gondolható, azért az első kiadásból még fönmaradt 2—300 példányt ismét piacra bocsájtottam, s azonkívül a művecskét magyarra is átfordítottam s ezennel figyelmébe ajánlom barátimnak s egynézetü ügyfeleimnek.

Egyúttal bátor vagyok e helyt tudomásra hozni, hogy a rendszerem s módszerem szerinti tömeges tanítás behozatalára nézve a kitűnő budapesti zongoragyáros Lédeczy úr által háromnemű, kézben hordható kisded (miniatűr) zongorát szerkesztettem s készítettem.

1. sz. Két nyolczad s egy hang terjedelemmel g—a", alig nagyobb és nehezebb mint egy nagyobb iskolai könyv, s mely zenei beszélő gépül szolgálhat a zene-s énektanításnál a népiskolákban, s a középiskolák alsó osztályaiban; a karénekesek kiképzésére is elégséges.

2. sz. Három nyolczadnál nagyobb terjedelmű (f—g"). A tanuló úgy hordhatja mint egy hegedütököt, a formai és technikai s az olvasási gyakorlatokhoz alkalmas, az első kezdettől a lapról való olvasásig, s mindenemű egyszólamu zeneszerzemények művészi előadásáig, ideértve a bravour- s concert-áriákat s variációkat. Nélkülözhetetlen azoknak, kik hangversenyi, operai s operetti műénekesekké akarnak képeztetni, valamint azoknak is, kik valamely zenekari hangszert akarnak megtanulni. A zongoratanítás első időszakára is elégséges.

3. sz. Négy és félnyolczadon túlterjed(c—g"). Egy szolga hordhatja, s a zongora- és orgonatanításra való a nyilvános zeneiskolákban, conservatoriumokon, tanítóképzőkön stb. átalán oly tanulók számára, kik nem a zongoravirtuósitást, hanem a szép, ügyes zongorajátszást, s az igazi alapos zenei képzést tűzik ki torekvésök céljául.

Mínthogy ezen hangszerek játékmódjukra (mechanica) s hangjokra nézve a zongorához egészen hasonló, s mivel amellet igen jól, tartósan vannak szerkesztve s nagyobb elárusítás mellett fölötte olcsón adhatók, annál fogva ma már minden nehézség el van hártva föntnevezett iratom azon tervének utjából, mely a zenetanulást kötelezőül ajánlja a fősőbb népiskolákban s középtanodákban. Úgyszintén megoldvák föntemlített művem 5-ik pontjában jelzett zenetanítási kérdései a tanítóképzőknek. Az erre vonatkozó tankönyveimet is, mihelyt a tanügy-miniszter Ő nagyméltósága részéről az első lépés erre vonatkozólag megtörténik, s az összes tanítóképzők zenetanár urai zenetanítási rendszerem s módszerem elsajátítása céljából tanfolyamra összehívatnak, azonnal sajtó alá bocsátom. Csak intésre várok, hogy megkezdjem már hét év előtt közzétett programmom megvalósítását.

És így most ismét ott volnék, a hol hét év előtt állottam.....

Hanem elég a kellemetlen visszaemlékezésekből.

A hét sovány esztendő elmúlt s én a feledés fátyolát borítom rá.

Hisz mára várnak is ebédre szeretett egri barátaim. . . E szeretetre méltó s képzett barátaim körében akarok

tölteni néhány víg napot oly sok kellemetlenségek után, s a legjobb egrivel tölt serlegemet naponként azon magyar zene- és színügy virágzására ürítendem, melynek életmet szentelém. A szellemes és szeretetreméltó milpártolónál, nagyságos P. kanonok úrnál is kell tisztelkednem, ki mint elsőrangú bortermelő s dinnyész ismeretes, s neki azon $\frac{1}{2}$ akó legjobb egriért, melyben a múlt ősszel részeltetett, személyesen kell köszönetét mondanom.

Oh igen, a kies Párkányba is ki szeretnék rándulni. Hanem rövidre szabott szabadságidőm oda aligha futja, mert hisz Egerből aztán tovább is kell mennem Ruttkán át Oderberg, Boroszló, Berlin s Hamburg felé, s onnan hajón Helgolandba, hol néhány napig ki akarnám nyugodni a fáradságos hét évet, hogy aztán új munkára s új küzdelemre aczélozzam Hamburg, Berlin, Lipcse, Nürnberg, München, Salzburg, Linz és Bécsen át Budapestre térjek vissza. Két heti távollétem alatt lakásomon a kőművesek, festők, asztalosok és kárpitosok sűrögnek, s azt ének- vagy inkább zeneiskolává alakítják át, hogy szeptember elején történendő visszatértemkor azoknak, kik lehető rövid idő alatt s minél kevesebb pénzázdozattal akarják az alapos zenei képzést elsajátítani, erre alkalmat nyújthassak.

Föl tehát útra gyorsan!

S most barátim, isten veletek, a szerencsés viszontlátásig!